

**ДЭБЖЭГ ЛЭ
ДЭЭШЭЭ,
БУРЯД АРАДАЙ
ХИИ МОРИН!**

12 н.

**СЭДЭБ
БАНЧИКОВА:
"АРАД ЗОНДОО
ДУУЛАНАМ ДАА"**

13 н.

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Буряад ҮНЭН

1921 оной
декабрин
21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай сонин

2014 оной
феврелин 27
Четверг

№ 7 (21957)
(872)

Гарагай 5
www.
burunen.ru

Буряад
Унэн

АВТОРАЙ фото-зурагууд

БУРХАН БААБАЙН ҮРШӨӨЛӨӨР

Анха түрүүшынхиеэ үнгэргэгдэһэн "Алтан Мундарга" гэгээн үндэһэн соёлой заншалта наадануудай фестиваль мянга шахуу хабаадагшадые, айлшадые, юрын харагшадые угтан абаа. Түнхэнэй аймагай Хойтогол нууринда айлшаар аяар холын Шэнэхээнэй, хүршэ Монгол ороной, Эрхүүгэй, Агын, Буряад Республикын Хэжэнгэ, Баргажан, Хурамхаан, Захаамин болон Ахын аймагуудай, Улаан-Үдэ, Северобайкальск хотонуудай түлөөлэгшэд буужа ерээ. Энэ фестивалиин программа аргагүй ехэ үргэн байгаа гэжэ онсолон тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Эгээн түрүүн айлшадые аймагай түб нуурин Хэрэндэ "Зула сээсэгий фестиваль" угтажа, үбэлэй шэрүүн уларилһаа тэдэниие ёһотой зунай зулгы сагта дахуулан оруулаа гэжэ хэлэхээр. Ушар юуб гэхэдэ, хоёр жэлэй саада тээ Нилова Пустынь гэжэ курорттын директор, олзын хэрэг эрхилэгшэ Борис Филатов сээсэ тарин ургуулха гэгээн шиидхэбэридэ ерэжэ, хаягдан, хандарха туйлдаа хүрэн хуушан гаражые заһабарилжа, сээсэгүүдэй оранжерей нээһэн байна. Мүнөө сагта тус оранжерей соо нэгэ доро 200 мянган зула сээсэгүүд ургана.

7 н.

РОССИИН ПРЕЗИДЕНТ ЭРЭЛХЭГ ЗҮРХЭТЭЙ ЭМГЭЙЕ ОЙН БАЯРААРНЬ АМАРШАЛБА

Агууехэ дайнай дүлэн соогуур хэлхээ холбоо байгуулжа гараһан Аэрэлхэг зүрхэтэй Энгельсина Сахаровская байгша ондо 90 наһанайнгаа ойн баярые тэмдэглэнэ. Энэ ушараар дайнда хабаадаһан хүгшөөе Буряадай Толгойлогшо Вячеслав Наговицын амаршалба.

- Жэл ошохо бүри Агууехэ дайнда хабаадагшад үсөөн боложол байна. Эгээл тиимэһээ хүндэтэ ветерануудайнгаа ойн баярые анхарангүй үлэхэ аргагүйбди. Республикын эхэнэрнүүд соо гансал та баатаршалга гаргаһанайнгаа түлөө гурбадахи шатын «Алдар Солын» орденээр шагнагдаһан байнат, - гээд, Вячеслав Наговицын Энгельсина Ефимовнада хэлэбэ. Удаань Россиин Президент Владимир Путинэй эльгээһэн бэшг-амаршалга барюулба.

Энгельсина Сахаровская Забайкалийн хизаарай Ага тосхондо түрэнэн. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай эхилхэтэй сасуу 18-тайхан басаган һайн дураараа дайнай дүлэн руу тэгүүлһэн. Красноярск хотодо хэлхээ холбогшын нургуули түгэсхөөд, фронт руу эльгээгдэһэн. Морзе аппаратада гартаа баряад, хахад Европые

шахуу, Молдави, Румыни, Польшо, Германи мэтын гүрэнүүдые ябагалжа гараа. Илалтын үдэрые Чехословакида угтаһан байна.

- Бархираадшье абааб, үхэл бидэниие хүлээнгүй гээд баярлаашьеб, - гээд, Энгельсина Сахаровская тэрэ үдэрые дурсан һанана. Румынида ушарһан хүртэй хэрэгэй түлөө зоригтой басаган орденээр шагнагдаһан. Тиихэдэ хүл руугаа буудуулжа шархатаһан байгаа.

Дайнай удаа ЛВРЗ-дэ олон жэлдэ хүдэлһэн. «Ажалай ветеран» гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэһэн.

Мүнөө олон тоото аша, гушанараа хаража, сарюун дорюун, амгалан тэнюун ажаһууна.

**Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА,
Р-Н. БАЗАРОВАЙ
фото-зураг.**

Энгельсина Ефимовна САХАРОВСКАЯ – ЛВРЗ-гэй ветеран, Эсэгийн дайнда баатаршалга гаргаһанайнгаа түлөө гурбадахи шатын «Алдар Солын» орденээр шагнагдаһан, «Дайшалхы габьяагай түлөө» медальда хүртэһэн. Олон жэлдэ оролдосотойгоор ажал хэһэнэйнгээ түлөө «Ажалай ветеран» гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэтэй.

ЭЛҮҮРЫЕ ХАМГААЛГЫН ЫАЛБАРИ – БУРЯАДАЙ ТОЛГОЙЛОГШЫН АНХАРАЛ ДОРО

Буряадай Толгойлогшо Вячеслав Наговицын республикын эмнэлгын газарнуудай ажал хүдэлмэритэй танилсаба. Тиихэдэ онкодиспансер, Н. Семашкын нэрэмжэтэ больница болоод үхибүүдые эмнэлгын больница хүрэбэ. Удаань республикын сурбалжалагшадтай харилсахадаа, Буряадай медицинн бэрхшээл болон саашанхи түсэбүүдые тэмдэглэн дуулгаба.

ОНКОДИСПАНСЕРТЭ

ҮНГЭРХЭН жэлэй зун онкодиспансертэ шэнэ оньһон түхээрлгын аргаар үбшэнтэнэй һэлһэнэй хабдар эдэгээжэ эхилэ. Оньһон аппаратһаа гарадаг хорото элшэнүүд онкодиспансерэй ханаар сүмэ гараад, хажуудань оршодог гэрнүүдтэ ажаһуугшадые гэмтээжэ болохо гэһэн нураг суу тараһан байна. Энэ һанамжын бурууе Буряадай Толгойлогшо до эмшэд ойлгуулба. Тиихэдэ элшэнүүдэй хүсэ хэмжэдэг аппарат харуулба.

Үнэхөөрөөшье, шэнэ оньһон түхээрлгын ашаар хүнэй гансал хабдар руу тусхай элшэнүүд шэглүүлэгдэнэ. Урид хабдарай хажуудахи органуудые дайрадаг байһан, мүнөө тиигэхээ болёо.

- 17 хүн шэнэ аргаар эмнэлгэ гараад байна. Үшөө 140 үбшэнтэн байгша ондо аппаратай арга бэе дээрээ мэдэрхэнь, - гээд, онкодиспансерые хүтэлбэрилэгшэ Дмитрий Шагдуров дуулгаба.

ҮХИБҮҮДЫЕ ЭМНЭЛГЫН ГАЗАРТА

ОНКОДИСПАНСЕРЭЙ поликлиника болоод үхибүүдэй больницын шэнэ байшан баригдажа байнхай. Ашаглалда тушаахын тула горитой ехэ мүнгэн хэрэгтэй.

- Республика аяар 300 миллион гаран түхэриг һомолжо шадахагүй. Федеральна түбһөө туһаламжа эрихэмнай. Эгээл энэ ушараар мартын 14-дэ Россиин элүүрые хамгаалгын министр Вероника Скворцова ерэхэнь, - гээд Вячеслав Наговицын мэдээсэбэ.

Удаань Буряадай Толгойлог-

шо үбшэ элирүүлгын болон эмнэлгын тусхай комплекс орожо хараба. Тус комплекс мөөртэй машина тула республикын холын хүдөө нотагуудаар ябажа, үбшэнтэниие хүлээн абаха аргатай. Лор, окулист, гинеколог гэхэ мэтын мэргэжэлтэдэй байра, мүн бишыхан лаборатори тус машина дотор бии.

СЕМАШКЫН НЭРЭМЖЭТЭ БОЛЬНИЦАДА

НУДАНАНАЙ түб республикын эмнэлгын газарта нээгдэһээр, хахад жэлһээ үлүүтэй болоо. Эдихэн хугасаада аяар 250 хүн эмнэлгэ гараһан байна. Иимэ түбүүд үшөө Буряадай түргэн туһаламжын больницада, мүн Гусиноозерск хотодо байгуулагданхай. Яһа уһаа үбдэһэн зондо шууд туһаламжа үзүүлгын газарнууд мүн баһа Кабанскын болон Мухар-Шэбэрэй аймагта нээгдэнхэй.

- Эдэ түбүүдэй ашаар харгын аюулда орожо, наһа бараһан зоной тоо 16 процентээр доошолоо, - гээд, мэргэжэлтэд һананаараа хубаалдана.

Тэрэшэлэн Вячеслав Наговицыниие мүнөө сагай медицинн туйлалтатай танилсуулба. Хэлхээ холбооной ашаар телеэкрэн дээрэ үбшэнтэнэй дүрэ-зураг Мухар-Шэбэрһээ харуулагдаба. Тэрэ карта хараад, яагаад зүбөөр аргалха тухай республикын больницын эмшэд хэлэжэ үгэнэ.

Республикын больницын түбхинэнэн газар дээрэ байгша ондо Үхибүү нарайлалгын түб баригдажа эхилхэнь.

- Тиигэхын тула федеральна түбһөө 2 миллиард 400 миллион түхэриг дамжуулагдаад байна.

БУРЯАДАЙ МЕДИЦИНЫН АМЖАЛТАНУУД:

- Хүнүүдэй наһа баралган 4 процентээр доошолоо. Тиихэдэ үхибүү түрэлгэн 120 процентээр дээшлээ. Республика 4,5 мянган хүнүүдээр олон болоо;
- 500 грамм шэгнүүрэй нарай үхибүүдые абаржа шадана;
- Республикын эмнэлгын газарнуудта оошорто зогсохо үбшэнтэн үсөөн болоо.

- Юундэб гэхэдэ, телефоноор гү, али Интернетээр урид бэшүүлээд, эмшэнэй хүлээн абаха сагтань хүрэхэ ерэнэ;
- 2018 ондо эмшэдэй дунда зэргын салин 70 мянган түхэригтэ хүрэхэ;
- Буряадай гүрэнэй университеттэ эмшэдые бэлдэдэг институт байгуулагдахань.

Хуулига ёһоор дансануудаа заһананаймнай һүүлээр барилга эхилхэ, - гэжэ Вячеслав Наговицын дуулгаба.

ХУБИЛАЛТАНУУД ХҮЛЭЭНЭ
БУРЯАДАЙ Толгойлогшо Вячеслав Наговицын сэтгүүлшэдтэй харилсаха үедөө эмшэдэй дуталдажа байһан тухай мэдүүлбэ. 2011 онһоо 200 залуу эмшэдэй ажаллажа эхилээшье һань, Буряадта мүнөө дээрээ үшөө 1 мянган мэргэжэлтэд хэрэгтэй.

- Залуушуул эмшэн болохоёо хүсэнгүй. Юундэб гэхэдэ, эмшэдэй зэмэгүйшье һань, хүнүүд хараана. Тиигэхэгүйн тула тусхай стандарт абтаха ёһотой, - гээд Буряадай Толгойлогшо ойлгуулба.

Байгша ондо Буряадай элүүрые хамгаалгын һалбарид хубилалтанууд оруулагдаха. Республикын бүхы эмнэлгын газарнууд 7 округ боложо хубаархань. Тиигэхэдэ заабол нэгэ аймагай зон нэгэ округто орохо бэшэ, харин али боль-

ницада дүтэ байнаб, тишээ бэшүүлэгдэхэ. Энэ шэнэлтын ашаар республикын эмнэлгын газарнуудые үбшэнтэнһөө сүлөөлэн, бэрхэ эмшэдые шэнэ онол органуудта нургаха нэдэбтэй.

Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА.

Р-Н. БАЗАРОВАЙ ФОТО-ЗУРАГ ДЭЭРЭ: хорон хабдар шэнэ оньһон аргаар эдэгэжэ байна.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

2014 оной февралын 24-28

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ЭЭЛЖЭЭТ ДҮРБЭДЭХИ СЕССИ

Сессийн нээлгэн
27.02 10.00-13.00 Ехэ танхим
Пленарна зүблөөн
27.02 14.00-18.00, 28.02 9.00-13.00
Ехэ танхим

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М.ГЕРШЕВИЧЭЙ ХҮТЭЛБЭРИ ДОРО ҮНГЭРГЭГДЭХ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

24.02 11.00 Бага танхим

III. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДАЙ ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон сан жасын талаар хороон

(түрүүлэгшэнь Ц.Э.Доржиев)
Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээт дүрбэдэхи сессидэ хэлсэгдэхэ асуудалнууд
24.02 15.00 Бага танхим

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон

(түрүүлэгшэнь А.П.Попов)
Хорооной нүүдэл зүблөөн:
Буряад Республикада эдэе хоолой үйлдбэриэ хүжөөлгын шухала асуудалнууд тухай
25.02 10.00 "Амта" ОАО

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэнэ яһатануудай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон

(түрүүлэгшэнь Ц.Б.Батуев)
Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээт дүрбэдэхи сессидэ хэлсэгдэхэ асуудалнууд
26.02 11.00 Бага танхим

IV. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б.ЭРДЫНЕЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХ ХҮДЭЛМЭРИЙН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

24.02 13.30 Бага танхим

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон

(түрүүлэгшэнь А.П.Попов)
"Агналга болон агнуурийн нөөсөнүүдые хамгаалха тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
24.02 15.00 каб.119
"Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ яармагуудай ажал ябуулга эмхидхэхэ тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
26.02 14.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэнэ яһатануудай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон

(түрүүлэгшэнь Ц.Б.Батуев)
1. "2020 он болотор Буряад Республикада физическэ культура болон спорт хүжөөлгын хараа түсэбүүд тухай" асуудалаар парламентска хэлсэлгэнүүдые бэлдэлгэ тухай
2. "Буряад хэлые Буряад Республикын гүрэнэй хэлэн шэнгээр дэмжэлгын хэмжээнүүд тухай" Буряад Респу-

бликын хуулийн түлэбтэ оруулагдаха заһабаринуудые зүбшэн хэлсэлгэ
24.02 14.00, 15.00 каб.212

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон

(түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)
Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээт дүрбэдэхи сессидэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалнууд тухай
24.02 15.00 каб.218
"Россиин Федерацида гүрэнэй пенсионно хангалга тухай" федеральна хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" 420241/6 дугаарай федеральна хуулийн түлэб тухай (гэртэхингүй хүүгэдтэ тэжээгшэеэ алдаһан ушараарнь социальна пенсидэ хүртэхэ эрхэ олгохо тухай)
25.02 10.00 каб.218
"Россиин Федерацида эрэмдэг бэетэй зоние социальна талаар хамгаалха тухай" федеральна хуулийн 17-дохи болон 28-дохи статьянуудта хубилалтануудые оруулха тухай" 414424-6 дугаарай федеральна хуулийн түлэб тухай (хүндэ ужаг үбшэтэй эрэмдэг бэетэй хүнүүдтэ тогтоогдоһон хэмжээнһээ ехэ талмайтай гэр байра абаха эрхэ тогтоолгодо хабаатай)
25.02 15.00 каб.218

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалийн нөөсөнүүдые ашагалгын болон оршон тойронхие хамгаалгын талаар хороон

(түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)
"Буряад Республикын гүрэнэй мэдэлэй хүдэлэсгүй зөөрийн объектнуудые "Улаан-

Удэ хото" муниципальна байгууламжын мэдэлдэ түлбэриггүйгөөр дамжуулан үгэлгэдэ Буряад Республикын Правительсвада зүбшөөрлөө үгэхэ тухай" Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай

24.02 15.00 каб.211
"Буряад Республикада экономика талаар найн байдалтай дэбисхэрнүүд тухай" Буряад Республикын Хуулийн 5-дахи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
25.02 10.00 каб.211
"Буряад Республикын онсо харууһатай байгаалийн дэбисхэрнүүд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
26.02 10.00 каб.211
"Гэр байрын хамтын хэрэглэлэй элшэ хүсэнүүдэй хэмжээ тоололгын бэрхшээлнүүд" гэнэн асуудалаар "дүхэриг шэрээдэ" бэлдэлгэ тухай
28.02 14.00 каб.211

V. "ДҮХЭРИГ ШЭРЭЭ" Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон

(түрүүлэгшэнь Б.Н.Ботоев)
VI. ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА Ц.Э.Доржиев - Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон сан жасын талаар хорооной түрүүлэгшэ
25.02 14.00-17.00 каб.206/235

ПОЧТЫНХИД ФЕВРАЛИЙН 23-ИЕ ПЕЙНТБОЛООР ТЭМДЭГЛЭБЭ

Февралын 23-да "Россиин почто" ФГУП-ай Буряадай филиал Эсэгэ ороноо хамгаалагшын үдэртэ зорюулан, хүдэлмэрилэгшэдэйнгөө дунда пейнтболоор мурьсөө эмхидхээ.

Ехэ дулаахан, нарадай үдэр тогтожо, мурьсөөн үндэр хэмжээндэ үнгэрөө. Управленийн аппаратай, мэдээсэлгын оньһон аргуудай таһагай, автобазын болон Хориин почтамтын команданууд хаба шадалаа туршалсаа. Команда бүхэн 3-3 хүнһөө бүридөө юм.

Республикын хэлхээ холбооной хүдэлмэрилэгшэдэй нэгэдэмэл профсоюзна эмхи энэ хэмжээ ябуулгыэ эдэбхитэйгээр эмхидхэлсэнэ байна. Филиалай директорэй орлогошо С.Г.Бородин мурьсөө нээгээд, сугларагшадта амжалта хүсөө.

Мурьсөөнэй дүнгүүдээр управленийн аппаратай эбтэй эетэй команда илалта туйлаа. Хоёрдохи нуури мэдээсэлэй оньһон аргуудай таһагай хүбүүд эзэлээ. Хориин почтамтын команда гурбадахи нуурида гараа.

Ехэ гоё, хүхюу зугаатай найндэр болобо. Хабаадагшад булта ехэ баяртайнууд тараа.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

“БУРЯАД ҮНЭНӨӨ”

БУЛТАДАА УНШАН, ТҮРЭЛ ХЭЛЭЭ ҮРГЭЭ!

АГЫНХИДЫЕ “БУРЯАД ҮНЭН” ХЭБЛЭЛЭЙ ГАЗЕТЭ, ЖУРНАЛНУУДАЙ ТАНИЛСУУЛААБДИ

АРАДАЙМНАЙ эгээн харуул найдэр Сагалган Буряад ороноор үнгэрбэ. Хэдэн хоногой туршада Улаан-Удын соёлой байшангуудаар, театруудаар найдэрэй баяр ёһололнууд үнгэргэгдэж, олон хүнүүдые суглуулба. Феврелиин 14-дэ Буряад драмын академическэ театр соо Агын тойрогой зоной уулзалга болоо. Театрай “Мориной соло” ба Агын голой нютаг нугануудһаа ерэнэн эрхим коллективүүдэй суглуулгадамал концерт-наадануудые сугларагша олон хүнүүд сэдхэлээ хүдэлгэн хараба.

Энэ һонирхолтой үйлэтэй дашарамдуулан, манай редакциин хүдэлмэрилэгшэд: би, Цырегма Сампилова, Дарима Цыбикова гэшэд хүн зоноо манай “Буряад үнэн” хэблэлдэ гарадаг журнал болон газетэнүүдтэй танилсуулха зорилготой театр ошообди. Театрай фойе соо тэдэнэ бултыень дэлгээн, олон зонтой танилсуулха гэжэ, ана-мана хүлгэбэ гэшэбди. Хажуугаар ябаһан хүнүүдтэ хандан: “Буряад ороной ори гансахан мэдээсэл “Буряад үнэнөө” абыт, захиит! “Буряад үнэнөө” һонирхон уншты!, гансахан “Одон” журнаала хүүгэдтэ абажа танилсуулты!, уран зохёолой гансахан “Байгал” журнаала абыт, дэмжыт, захиит!”- гэжэ мэтээр дуудан байжа, газетэ журналнууд руугаа олоной анхарал татаха гэжэ үнэн зүрхэнһөө оролдободи. Түрүүшээр олон хүнүүдтэ тоолгоогүй шэнги байхадаа, тээ холуур, театрай ондоо дабхараар ябажа байжа, олон хүнүүдтэ “добтолообди”, “Буряад үнэнтээ” танилсуулабди. Харин концертын урда Буряад драмын театрай режиссер Саян Жамбаловта хандаабди. Манай гуйлтаар, Агаһаа тоонтотой сууга дуушан, тайзан дээрһээ арад зондоо хандажа, бүгэдэ арадайнгаа ори гансахан сонин “Буряад үнэнөө” худалдан абажа, дэмжэжэ, уншан байгыт даа, гэжэ хандаа. Тэрэнэй һүүлээр, концертнүүдэй забһарта яһала олон хүн маанарта дүтэлэн, газетэ болон журналнуудаарнай һонирхоо.

ХАМТАДАА ЗУРГААН ГАЗЕТЭ БОЛОН ЖУРНАЛНУУД

“БУРЯАД ҮНЭНДЭ” ГАРАНА

ГАУ “ИД” “Буряад үнэн” хэблэлэй байшанда манай газетын хажуугаар “Бурятия” гэжэ ород хэлэн дээрэ газетэ үдэр бүри гарана. Энэ хадаа Буряад ороной мэдээсэлэй дэлгүүр дээрэ үдэр бүри гарадаг, Буряад ороной правительствын, Буряад ороной Арадай Хуралай мэдэлэй гансахан газетэ болоно. Тэндэ засагай хуулинууд болон элдэб тогтоолнууд гарадаг. Тэрэнһээ гадна, хизаараар үнгэрһэн олон һонирхолтой ушарнууд, мэдэжэ хүнүүдтэй хөөрөлдөөн, зураглал гэжэ мэтэ һонирхолтой мэдээсэлнүүд гарадаг. «Спорт-Тамир» гэһэн спортдо хабаатай гансахан мэдээсэл долоон хоногто нэгэ дахин гарана. Тэрэниие «Буряад ороной эгээн эрхим спортивна журналист» гэжэ үндэр нэрэдэ хүртэһэн Борис Балданов хүтэлэнэ. “Одон” гэжэ бүхы Буряад ороноор буряад-ород хэлэн дээрэ гарадаг гансахан журнал баһал манай хэблэлдэ гарана. Олон хүн тиимэ гоё журнал бии юм гэжэ мэдээгүй байһандань, гайхалтай байба.

Тиихэдэ жэлһээ жэлдэ үсөөржэл байдаг, хайратайхан манай буряад уран зохёолшодоймнай үлгы гэжэ нэрлэхэдэ буруу бэшэ, арадаймнай баһал гансахан литературна журнал “Байгал” мүнөө гаражал байна. Үндэр соёлтой, гайхамшагта уран зохёолшоднай анхандаа “Байгалдаа” зохёолнуудаа хэблүүлэн, арад соогоо алдаршадаг байгаал даа. “Байгал” журналтай сасуулхада, ород хэлэн дээрэхи “Байкал” журнал яһала олон уншагшадтай байна. Театр соо байхадамнай, “Байкал” журналда зохёолоо үгэдэг авторнууд дүтэлөө. Тэдэнэр нүхэд болон танилнуудтаа өөһэдынгөө зохёолой ороһон дугаарнуудые харуулжа, һонирхуулан, худалдан абхуулаа. Жэшэнь, Дашидондок Бадмаевай “Родословная Бадмаевых из Табтаная” гэжэ зохёолтой 2013 оной 3-4 дугаарнууд тэрэ дороо дууһаа.

“БУРЯАД ҮНЭНӨӨ” ЗААЛ ҮНЭНДЭГ БОЛОХОБДИ

АГЫНХИДАЙ уулзалгада хүдэнтэ гэжэ харуул найхан нютагһаа тоонтотой Хандама нүхэртэй Виктор Хоржиров ерээ. Угаараа Хэжэнгыншые хаа, тэрэ хотодо үндыһэн, буряад хэлээ муушагаар ойлгодог, дуугардаггүй һэн. Тиимэһээ өөрынгөө һайн дурар буряад хэлээ үзэжэ, ябууд хөөрөлдэжэ шададаг болохо гэжэ ехээр оролдодог.

- Би буряадаараа хайшан гэжэ дуугардаг болохоб даа, гэжэ һанаата болодог һэм. Ехэ хүндэ шэнги байха. Тиигэжэ ехэ һанаата болоходомни, Рима Болотовна, манай бүлын нүхэр, иигэжэ хэлээ: “Һанаан байбал, буряадаараа бэлээр дуугаржа хурааш. Нэн түрүүн үрээлнүүдые хэлэжэ, холбожо нура. Дуунуудай үгэ сээжэлдээд, дуулахааш. Буряад нэрэнүүд бултадаа шахуу гоё һайхан үрээлэй болошодог юм. Жэшэнь, Жаргал, Баяр, гэжэ мэтэ олон нэрэнүүдые жаргалтай баяртай, баясхалан, садхалан, гээд лэ гоё һайхан үрээл хэлэжэ шадахааш”, гэжэ намда Римамнай заагаа һэн. Тиигэжэ байжал буряад хэлээ һайжаруулаб даа, – гэжэ Виктор энеэгээ.

“Буряад үнэн” газетыемнай Виктор Хоржиров ехэ һонирхон хаража, эжымни газетэ нэгэшые номер алдангүй, эхинһэнь эсэс болотор уншадаг юм, гэжэ тэмдэглээ.

- һайнаар зугаалжа шададаг болоходоо, уншажа эхилхэб, тиимэһээ энэ газетээ заал һаа гэртээ захихаб, – гэжэ, Виктор бидэнэрые ехээр баярлуулаа.

Зүүдэн шэнги зэрэлгээтэ, зэндэмни хатан Зүдхэлиһөө хүйһэн холбоо тоонтотой Рима Бальжинимаева буряад хэлэнэйнгээ түлөө баһал ехээр һанаашархадаг юм.

- Гэнтэ мэдэхэдээ, өөһэдөөшые ойлгонгүй, буряадаараа дуугархаа болёод байгаабди. Теэд үетэн нүхэдөөрөө, түрэл гаралаараа суглараад байхадаа, юундэ гэнтэ оролшодог болошоо юмбиди гэжэ нэгэтэ гайхаад, сүхални хүрээшөө. Хэншые мананадые, буряадуудые, түрэл хэлээ мартаггы гэжэ баалаагүй, амыемнай таглаагүй... Би басагандаа, хүрэгэндөө эхэ хэлээ бү мартаггы, өөр хоорондоо, гэртээ, нүхэдөөрөөшые һаань, ходоодоо дуугархаяа оролдоггы гэжэ ходо хэлэдэгби, – гэжэ Рима Болотовна хөөрөө.

Үнэхөөрөө, тиимэ. Гансал өөһэдөө, һайн дураараа, бэлэн

мүрөө хаража, ородоор дуугаржа шадаабди гээд лэ, алдуутай эндүүтэйшые һаань, нэрэ һурагүй ородшолнобди. Харин сэбэр ородоор дуугардаг һаа, ехэ амжалтатай, соёлтойбди гэжэ ахир ухаандаа оруулжархёод, буряад хэлээ хэрэггүй гэжэшые байжа улуурдаг буряадууд дайралдадаг. Теэд ородшые хэлээ һайнаар мэдэжэ, хайрата түрэл буряадшые хэлээ мартаггүй, тэрэнээ үзэжэ, дэмжэжэ, үхибүүдээ һургажа, хоёр тээшээ тэгшэ ябабал, хоёр хүл дээрээ гэшхэһэн шэнги аятай ха юм.

ТҮРЭЛ ХЭЛЭН ХҮНЭЙ ХҮЛДЭТЭЙ НАНГИН ХОЛБООТОЙ

МҮНӨӨ араднай, ехэнхинь, хэлээ үгы болгобол, хэншые бэшэ болохобди, түрэл хэлэн гэшэмнай бүмбэрсэг дэлхэй дээрэ эгээн шухала юмэн гэжэ ойлгоод, хэлэн тухай һанаагаа зободог боложо байна. һургуулида хэлээ үзэнгүй, буряад хэлэн дээрээ дуугарангүй, уншангүй байбал, манай арад һүнэһэ голоо алдаһан хүн шэнгээр үлбэртэн хосорхол! Харана гүт, юун боложо байнаб, мүнөө сагта?! Хүдөө нютагууднай һандаржа, байдал аргагүй хүндэ болоо. Хүнүүд олоор - залуу хүгшэнтээ, эхэнэр эрэтээ адли - бултадаа, архида орожо, хүн дүрөө мартажа байнаб. Тэрэ муухай юмэндэ хэниие зэмэлхээр бэ?! Ноёдые гү? Ажахиныуудаа һандаруулжа, ажалгүй болгоо гэжэ засаг гүрэнөө гү? Теэд хүнэй хуби заяа харабал, юрын хүндэ хэзээдэшые, ямаршые

сагта хүнгэн байгаагүйл. Түүхэ, урдын сагуудышые абаад үзыт, хэзээдэшые амтатай хоол, эд зөөришые һаа, хүн зоной альган дээрэ бэлээр дээрһээ буугаагүйл. Ямаршые хүшэр хүндые, далан зоболониие диилэн, сэбэр харгы оложо, саашаа ургаха, урагшаа зүдхэхэ хүсэн арадтамнай анхандаа байгаал даа! Тэрэ хүсэн арадай һүр хүлдэтэй, хүнэй досоохи голтой дүтэ холбоотой. Тэрэ нангин хүсэн эхын сагаан һүтэй, хүрһэтэ газартаа хүлөө шоройдоһон тоонтотой, тэнгэри бурхандаа мүргэдэг түрэл буряад хэлэнтэй эгээн дүтэ холбоотой. Буряад хүнэй гол һүнэһэн түрэл хэлээр дуугаран байхада, булад түмэр мэтэ шанга байха, харин түрэл хэлээ мартаһан хүнэй досоохи гол нарин болодог,

һүнэһэниинь бэлээр гаража, хүн айран, зайран болошодог юм гэжэ нэгэтэ дуулаа һэм. Тэрэ тон зүб. Буряад арад зон бултадаа, түрэл хэлээ үзэжэ, үргэжэ, арадайнгаа хамтын һүр хүлдые дээшэн бодхоо!

Тэрэнэй хажуугаар буряад айл бүри ойлгодог, ойлгодоггүйшые хадаа, гэр гэртээ, манай һонирхолтой газетэ захижа, уншажа түршан, үзэжэ, эндэ юун бэшээтэй байнаб гэжэ һонирхожо байгыт даа гэжэ уряалха байнабди. Уншажа, зарим тээн шүүмжэлэн, зарим тээн магтан, һанаагаа сэхэ дуулган байхадатнай, ехэл баяртай байхабди. “Буряад үнэнөө” бултадаа уншан, буряад хэлээ үргэе!

Баира БАЛЬБУРОВА.

Хүдөөгэй ажабайдал ямар бэ?

БАРХАН УУЛЫН ХОРМОЙДО БАЙДАЛ ТҮХЕЭРЬЭН БУРЯАДУУД

Буряад ороноймнай заха холын аймагууд үзэсхэлэн найхан байгаалитай байдаг. Ажалай хэрэгээр Баргажан голлой дэбисхэр дээгүүр түбхинэн нэмжйэн хоёр аймагуудаар ябахадамни, Бархан нютаг ехэтэ намда найшаагдаа. Ямар иимэ гоё найхан хада уулые үдэр бүри адаглажа, хаража, хада бурхадтаа зальбаржа байха аза талаантай зон эндэ ажаһуудаг хаб гэнэн бодол толгойдомни бии болоо нэн.

Бархан нютагай захиргаанай толгойлогшоор Баяр Михайлович Шакшаев нэгэ жэл хүдэлжэ байна. Анхан хургуулин багша ябаһан залуу хүниие нютагайхидын дэмжэжэ, хунгалтын хүсөөр түрэл нютагаа хүтэлбэрлэнэ.

Бүхыдөө энэ нютагта 1454 хүн бүридхэлдэ абтагдаһаншье наа, 1200-гаад хүн ажаһуудаг юм. Бусад зон ажал бэдэржэ, Хурамхаан гү, хото городууд руу ошонхой. Ажал гээшэмнай ажамидаралай үндэһэн ха юм даа.

Анхан энэ нютагай үндэһэн ажахы - Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз республика дотор эгээл мэдээжэ, миллионер ажахынүүдай нэгэн гэжэ суутай нэн. Гүрэн дотор элдэб хандаргалын үедэ, дэлгүүрэй зэрлиг харилсаанай хүсэндөө эршэдэхэ үедэ асари томо ажахынүүд булта шахуу үгы хэгдээ нэн. Тиигэжэ энэ хүдөө ажахы банкрот гэжэ сонсохогдон, халаһан аабза. Ехэ ажахыда ажал хэжэ, бэшэ ондоо ажал наһандаа хээгүй зон ажалгүйшүүлэй тоодо орожо, байдалшье хубилаа нааб даа.

НЮТАГАЙ ШЭНЭ ШАРАЙ

Мүнөө сагта Бархан нютаг хэргэжэ, шэнэ шарайтай болоо гээл, алдуугүй. Шэнэ сагай эрилтээр нютаг хөөргөө шэнэлэгдэнэ. Томо хургуули, 45 хууритай хүүгэдэй сэсэрлиг, хүдөөгэй врачай амбулатори, захиргаан, соёлой байшан, номой сан, элдэб наймаа элбэгээр дэлгэһэн наймаанай газарнууд үүдэээ сэлинхэй үнинэй.

- Анхан хүүгэдэй сэсэрлиг 1988 ондо баригданан хоёр дабхар модон гэр соо байрладаг нэн. Энэ байшан арадай олоной туһаар бүтээгдэһэн юм. Тээд хуушаржа, хандарха туйлдаа хүрэхэдэнь, сэсэрлиг хуушан хургуулин хэльбэн шэнэлэгдэһэн байшан соо нээгдэһэн юм. Энэ заһабарилгын хэрэгтэ 8 миллионһоо үлүү мүнгэн зөөри номологдоо, - гэжэ Баяр Михайлович хөөрэнэ.

Мүнөө 45 хууритай хүүгэдэй сэсэрлигтэ 56 хибүүд ябадаг. Ушар юуб гэхэдэ, нютаг соохи бүхы багашуулые сэсэрлигэй хуураар хангаха арга үшөөл олдогдоногүй. Тэрэ хоёр дабхар байшан дахинаа заһабарилгадан, тэрээн соонь эмнэлгын амбулатори нээгдээд, эмшэдшье, арад зоншье түргэн туһаламжа, эмнэлгын арга абажа байһандаа сэдхэлээ хананги.

ХҮДӨӨ АЖАХЫШЬЕ НЭРГЭЭГДЭЭД, АЖАЛТА НУУРИ БАЙГУУЛАГДАБА

Бархан нютагай дээдын гарай үмсын хэрэг эрхилэгшэ, мүнөө Арадай Хуралай депутат Баир Доржиев орхигдоһон хүдөө ажахын байрнуудые хэльбэн шэнэлэн, хэргэжэ, заһабарилжа, "Эрдэм" гэнэн хүдөө ажахын эмхи байгуулаа.

2005 ондо Бархан нютагай ажахы хоёр эмхи - Элэсүүн, Бархан гээд хүдөөгэй хуурингууд боложо хубаагдаа. Тэдэ хоёрой газарнууд

хаягдаад байһанаа нэгэдүүлэгдэн элдүүлэгдээд, талха тарья таригдажа эхилээ бшуу. Ажахын ажалаа эршэдүүлхэдэнь, дүршэлтэй мэргэжэлтэд дахин ажалтай болохо, залуушье хүрэг хүдөө ажахыда ажаллажа эхилхэ гэнэн найдалаа нютагай толгойлогшо мэдүүлбэ.

АЙМАГ СООГОО ТҮРҮҮШҮҮЛЭЙ ТООДО ОРОНХОЙ

Мүнөө сагай эрилтээр асари томо гүрэнэй хамтын ажахынүүд үгы хэгдэжэ, багахан үмсын ажахынүүд байгуулагдана. Хүдөө ажахын шэглэлээр энэ нютагта 5 КФХ-нууд байгуулагдаа. Аймаг соогоо энэ талаар түрүүшүүлэй тоодо оронхой, тэдэнэр булта гүрэнэй дэмжэлтэ - грантнуудта хүртэһэн, ажалаа эрхим ябуулна: Цыпелма Аюшиева, Сээма Гармаева, Валентина Тыхеева болон бусад. Иигэжэ хүдөө ажахынгаа жолоо шангаар адхаһан нютагай эхэнэрнүүдэй ажалша бэрхыень онсо тэмдэглэмээр.

Адаглан харахада, газар талмайны хабшуу, бэлшээри ба тарьялангуудай газар дуталдадаг гэжэ ханамаар. Сабшалан нютагһаа холо, үбнэ тэжээл бэлдэхэ, шэрэхэдэ, хүшэр, гарзашье гарадаг хаш.

- "Эрдэм" ажахын байхада, Хүнтээдэ полевой стан байдаг нэн. Тэдэ бүгэдэ мүнөө хэргэжэжэ, нютагаймнай үшөө арбаад зон ажалаар хангагдаха бшуу, - гэжэ Баяр Шакшаев тэмдэглээ.

ЗАЛУУШУУЛЫЕ ГЭДЭРГЭНЬ БУСААХА ГОЛ ЗОРИЛГОТой

Захиргаанай толгойлогшын тэмдэглэһээр, нютагай залуушуул хото городуудһаа хөөргөө гэртээ бусаха аргатай. Хаана түрөөбши, тэндээ хэрэгтэйш гэнэн ород арадай сэсэн үгын оньһо удха тон зүб ха юм даа. Хүн бүхэн ямаршье газарта, ямаршье амжалтатай, ямаршье зиндаа тушаалда ябабашье, түрэнэн нютагаа бусадга наа гэжэ сэдхэдэг ха юм. Зүгөөр, тэрэ ханал хүсэлөө бээлүүлжэрхихэ, түбхинэнэн хууриһаа хобхорон, хөөргөө шэрүүхэн байдалтай хүдөө нютагаа бусаха зон үсөөхэн лэ аабза. Харин мүнөө Улаан-Үдэдэ хэды олон залуушуул гэр байрагүй, мүртэй ажалшьегүй, үнэ сэнтэйгээр гэр арэндэ хэжэ ажаһуунаб даа. Харин нютагаа бусаад, түбхинөөд, ажана тэнюун ажаһууушашье залуушуулда шадал

хүсэл олдохол даа. Энээндэ Барханай захиргаанай толгойлогшо ехэ найданхай.

- Хүдөө нютагаа хэргэжэ, үхэр малаа үсхэбэрлэхэ, үмсын үйлдбэринүүдые байгуулха хэды олон ажал бии болохоор ха юм. Залуушуулаа хөөргөнэ бусааха, ажалаар хангаха, өөһэдөө эзэд болоходонь хамһалсаха зорилготойб. Жэшэнь, энэ дулаагаар хангадаг котельни ямар ехэ шлак гарганаб. Тэрэниенэ юрэ хаяжа байнгүй, шлакоблок дархалха, бүтээхэ завод нээжэ болоно. Гэхэ мэтэ ханал хүсэл олон даа. Залуу, шамбай, эрмэлзэлтэй, урагшаа ханаатай залуушуулье олдохо, - гэжэ Баяр Михайлович мэдээсэбэ.

ҮШӨӨ НЭГЭ ШИИДХЭГДЭХЭ АСУУДАЛ - ХАРГЫ

Росси гүрэндэ хоёр зоболон: уймар зон ба харгынүүд гэжэ ород арадай ябаган үгэ бии. Тиигэжэ ханаа зобомо шийдхэхын аргагүй харгы тухай ород арад иимэ ябаган үгэ дэмы зохёогоогүй ёһотой.

Һаяшаг республика дотор харгын жаса байгуулагдаад, хүдөө хуурингуудта харгын заһабарилгада багаханшье наа мүнгэн зөөри номологдодог боложо байна. Зүгөөр энэ мүнгэн зөөри гансал нютагай сэлэн соохи харгы заһабарилгада үгтэхэ, харин хүдөө газарай харгынүүдые шэнэлхэ хэрэгтэ номологдохогүй. Хүдөө нютагта үбнэ хулһа, түлээгээ шэрэхэдэ, баһал хайн харгы, хүүргэнүүд хэрэгтэй. Энэ талаар Бархан нютагай хид баһал нютагайнгаа депутат Баир Доржиевай туһаламжаар Бархан-Харгана нютагуудай хоорондохой харгы заһабарилаа. Һаяхан үнгэргэгдэһэн Сагаалганай нааданда нютагай 45 хайн дуранай артистнарые суглуулжа, хоёр автобусоор Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг нютагайхидтаяа золгохоёо ошоһон юм. Тэндээ нютагайхидтаа концерт-наада дэлгэхэдэнь, тэдэнэрын мүнгэн зөөри суглуулаа. Хамта дээрээ 63 мянган түхэригтэй нютагаа бусаад, тэрэ мүнгөөрөө нютагай хүүргэнүүдые заһабарилаа.

- Нютагаархид хүүргэнүүдые заһабарилха хэрэгтэ хүлһэгүйгөөр, бултандамнай, үри хүүгэдтэмнай хэрэгтэй гэжэ хайн ойлгоод, эдэбхитэй хабаадаа бшуу, - гэжэ Барханай толгойлогшо хөөрэнэ.

ҮЙЛСЭНҮҮДЫНЬ ГЭРЭЛТҮҮЛЭГДЭНХЭЙ

Анхан Совет засагай үедэ хүдөөгэй нютагуудай үйлсэнүүдтэ зайн гал та-

тагдаад, хүн зон айнгүй, хүниндөө нютаг соогуураа ябаха аргатай бэлэй. Зүгөөр бүхы гүрэн түрын хандаран халажа байхада, энэмнайшье хуу бутаран халаа нааб даа. Харин Бархан нютагайхид сэлээнэйнгээ үйлсэнүүдые гэрэлтүүлээ. Зарим аймагай түбүүд соошье зайн гал гудамжануудта оруулагдаагүй байдаг ха юм.

- Нютагай хүн зон хамтаржа, ниитын ажалда ябажа, нютагаа мандуула гэжэ урялхада, ехэ дуратайгаар ойлгожо, эдэбхитэй ябадаг болонхой, - гэжэ Баяр Шакшаев нютагайхидтаа магтана.

СОЁЛОЙ АЖАЛШАД СОГТОЙ ДАА

Нютагай тэгэн дунда соёлой баһан толорно. Хүдөө зарим нютагуудта ганса хайндэрнүүдтэ нээгдээ болоод, ёһын тэды хэмжээ ябуулга хүлдэшэхөөр хүйтэн зэнхгэр байшан соо ажалаа ябуулһан тэмдэг үзүүлдэгшье нютагууд республикын аймагуудаар олдохол аабза. Харин энэ нютагай соёлой байшан хүхюүтэй сонхонуудаараа угтан абадаг заншалтай. Энэ соёлой байшангые даагшаар Балжин Банаева ажаллана. Эрхим ажалшад Лариса Эрдынеева, Евгения Раднаева, Ногоолай Будаева гэгшэд хүдэлдэг. Барханай арадай театрай амжалтанууд тухай республика болон холо, ойрошье мэдээжэ, суутай юм. 2013 ондо энэ соёлой байшан 2012 оной дүнгөөр республика доторхи эрхим соёлой эмхи гэжэ тэмдэглэгдээ нэн. Мүн нютагай номой сан Буряад Республикын эрхим гэжэ тодорһон юм.

"ЭРХИМ АЖАЛШАД НЮТАГТАМНАЙ ОЛОН"

- гэжэ хэлээд, нютагай захиргаанай толгойлогшо суг хамта ажаллажа байһан зоноо бултыень нэрлээ. Түмэн Ринчинов, Жаргалма Бадмаева, Эржена Очирова, Юрий Жамбалов, Жаргал Доржиев, Эржена Дармаева, Баатар Цыренов, Баир Банаев, Александр Дугаров, Цыденжаб Гомбоев, Александр Бадмаев, Солбон Нимаев, Виктор Баянгуев, Баирто Цыбенев болон бусад хамтын ажалда хам оролсон, эдэбхитэй ажал хэдэг гэжэ тэмдэглэгдээ. Мүн Бархан нютагта хайн дуранай түймэр сарагша дружина байгуулагданхай. Нютагай шамбай бэрхэ бүһэтэйшүүл ямаршье салин хүлһэгүйгөөр галай аюулһаа тэхэрингүй, орон дэлхэйгээ, ой модоо абаржа байдаг юм.

Цырегма САМПИЛОВА.

Авторай фото-зурагууд

Х. Намсараевай нэрэмжэтэ Гүрэнэй Буряад драмын академическэ театрта

Дамба-Дугар БОЧИКТОЕВ: "АРАДАЙНГАА АРТИСТНУУДАЙ АБЬЯАС БЭЛИГ ҮРГЭХЭБДИ, ЗАЛУУШУУЛАЙ ЭХИН АЛХАМУУДЫЕ ЭРШЭТЭЙГЭЭР ДЭМЖЭХЭБДИ..."

Наяхан Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Гүрэнэй Буряад драмын академическэ театр соо республикымнай болон хүршэ областьнуудай нютаг нютагуудай Сагаан нарын хайндэрнүүд үндэр хэмжээндэ үнгэргэгдэжэ, үнинэй уулзаагүй зон уулзажа жаргаба, бэе бэзынгээ ажалай, ажабайдалай, соёлой болон спортын амжалтанууд тухай мэдэхэ болобо, үндэр наһатанаа хүндэлбэ, залуушуултаяа танилсаба, сагаалба.

Сагаалганай найхан оршон байдал байгуулһан, һонин найр наада, шог зугаа, зүрхэ сэдхэл баяжуулһан дуу, хатарнуудые дэлгээһэн, буряад ёһо заншалаа, хэлэ, соёлоо дэлгэрүүлһэн түрэл театрай артистнуудта олон тоото землячествануудай зүгһөө халуун баяр хүргэнэбди, зохёохы ажалдань үшөө ехэ амжалта хүсэнэбди. Хабарай дулаахан нараар игаһан март нара соо баян репертуартай Буряад драмынгаа театрай ерээдүйн зохёохы ажал, юбилейнэ концерт, зүжэгүүд тухай, мүн Театрай уласхоорондын үдэр хайшан гэжэ тэмдэглэхэе байһан тухай хөөрөхыень арба гаран жэлдэ театрай труппые даагшаар ажалладаг, дүрбэн тэгшэ бэлигтэй, найхан хоолойтой, уртын дуугаар Монголдо уласхоорондын конкурсдо шалгарһан, түрэл Буряадаа хаа-хаанагүй, олон республика болон хотонудта түлөөлдэг Россиин Федерациин габыята артист, Яруунаһаа гарбалтай Дамба-Дугар Доржиевич БОЧИКТОЕВТО хандаабди. Һонин хөөрөөниинь –унашгадаймнай анхаралда.

Яһала һонин программатайгаар Сагаалганай хайндэрнүүдые театртаа үнгэргөөбди, хүн зоние баясуулаабди. Би өөрөө Сагаан үбгэн болоһон хадаа Улаан-Үдынгөө олон гол хэмжээ

ябуулгануудта хабаадажа, нислэл хотынгоо һургуулинуудта Монгол ороной үльгэрэй болон бодото геройнуудтай – тэндэхи Үбэлэй үбгэн абатай, Саһан үхинтэй, Алан-гуа эхэтэй ябалсажа, арадайнгаа ёһо заншалуудые харуулаабди. Наяар Паралимпийскэ нааданай нээлгэдэ зорюулагдаһан баяр ёһололдо хабаадажа, өөрынгөө резиденцидэ Этнографическа музей соо Олимпиин гал носоохо хэрэгтэ хабаадахаа байнаб.

Наяар Ги де Мопассанай зохёолоор Василий Сигаревой "Пышка" гэхэн шэнэ зүжэгэй (О.Лоевскийн бүхэроссиин лаборатори-режиссерынь Елизавета Бондарь) премьерэ болохонь. Мартын 1-дэ "Шагай наадан" гэхэн буряад арадай наадаар республиканска турнир 6-дахияа эмхидхэхэ байна. Антон Чеховэй зохёолнуудаар табиһан дипломно хүдэлмэри болоһон водевилез Санкт-Петербурлын театральна дээдэ һургуули дүүргэһэн залуушуулнай харуулха юм. Мартын 7-до болохо Ц. Шагжинай "Будамшуу" гэхэн шог ёгтоото зүжэг Россиин Федерациин арадай артистка, энэл үдэр түрэхэн Марта Зориктуевагай юбилейдэ, Эхэнэрнүүдэй уласхоорондын хайндэртэ, харин мартын 14-дэ харуулагдаха И.Друце гэгшын

"Залуугаймнай шубууд" гэхэн зүжэг, мүн үглөөдэрынь, мартын 15-да, харагшадтамнай дурадхагдаха Д.Мэндсайханай "Эхэ" гэхэн зүжэг Россиин Федерациин арадай артистка Лариса Егоровагай юбилейдэ зорюулагдаха юм. Тиихэдэ режиссёр-найруулагшын найдамтай туһалагшад, артистнуудта үгэнүүдэ ойлгуулжа шададаг Буряадай габыята артистнууд Дарима Дамдинова, Елена Дамбаева гэгшэд баһал өөһэдынгөө юбилейнүүдые үндэр хэмжээндэ угтахы байха.

Үшөө нэгэ шэнэ премьерэ харуулагдаха. Юун бэ гэхэдэ, мартын 18-да, 19-дэ Д.Барриин "Августовские киты" гэхэн шэнэ зүжэг (О.Лоевскийн бүхэроссиин лаборатори – режиссерынь Юрий Квятковский) олоной үзэмжэдэ харуулагдаха байха. Харин мартын 27-до – Театрай уласхоорондын үдэр үдэшлэн ехэ концерт харагшадтаймнай анхаралда дурадхагдаха байна. Олондо мэдээжэ болоһон "Үлейгэй басагад", "Сто песен восточных бурят" гэхэн хүгжэмтэ зүжэгүүд, хүүгэдтэ зорюулагдаһан "Малыш ба Карлсон" гэхэн үльгэр-зүжэг мартын репертуарые шэмэглэхэ байха. Хүндэтэ харагшаднай, хүүгэд, ашанартаяа, үбгэн аба, хүгшэн эжынэртээ ерэжэ, һонин һонин зүжэгүүдтэймнай, концерт-наадануудтаймнай танилсыт, баясан харыт гэжэ танаадаа түрэл театртаа уринабди, арадайнгаа артистнуудай абьяас бэлиг үргэхэбди, залуушуулайнгаа эхин алхамуудые эршэтэйгээр, эбтэйгээр дэмжэхэбди гэжэ мэдээсэнэбди, таанадаа шэнэ премьерэнүүдтээ хүлээнэбди!

- Хабарайнгаа эхин нарын тон һонин репертуартай танилсуулһандатнай баярые хүргэнэбди, бултандатнай зохёохы амжалта хүсэнэбди!
- һайн даа!

Бэлигма ОРБОДОЕВА хөөрэлдөө хэбэ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: «Пышка» гэхэн зүжэгэй репетициин үедэ; Сагаалганай үедэ Сагаан үбгэн (РФ-гэй габыята артист Д-Д. Бочиктоев). Радна-Нима БАЗАРОВАЙ, Елена АГАФОНОВАГАЙ фото.

Ёохорой конкурс Улаан-Үдын һургуулинуудта

"АРБАН САГААН ХУРГАЯА АДХАН БАЙЖА ХАТАРАЯ..."

Сагаан нарын хүндэлдэ Улаан-Үдэ хотымнай дунда һургуулинуудай заншалта болоһон ёохорой хотын конкурс олоной һонирхол татадаг болонхой юм. Наяхан Улаан-Үдын 32-дохи дунда һургуулида ёохорой хотын конкурс эмхидхэгдэжэ, эгээл бэрхэ эдир хатаршад хоорондоо мүрсыһэн байна.

Жюриин түрүүлэгшэ – мэдээжэ хормейстер, "Ангара", "Алтан булаг" ансамбльнуудай уран найханай хүтэлбэрилэгшэ, республикын соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ **Вера Мангатова** түрүүтэй гэшүүд Х. Намсараевай нэрэмжэтэ Гүрэнэй Буряад драмын академическэ театрай музейн дарга, культурологиин эрдэмэй кандидат, РФ-гэй болон РБ-гэй соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ **Валентина Бабуева**, Искусствын колледжын багша, "Жэргэмэл" гэхэн фольклорно ансамблиин уран найханай хүтэлбэрилэгшэ **Елена Мохосова** гэгшэд һургуулинуудай хатарай ансамбльнуудай бэлиг талаангые сэгнэбэ, эрхимүүдыень элирхэйлбэ.

Буряад хэлэнэй бэрхэ багша **Людмила Шарланова** конкурсын концертые хүтэлжэ, ёохор тухай шүүлэгүүдэй найхан мүрнүүдые уншаба. Буряадай гимнын һүүлдэ конкурс эхилжэ, Улаан-Үдын 29-дэхи гимназиин үхибүүд оролдосотойгоор ёохорнуудые хатарба, "ябан хатарыш, үшөө хатарыш" гэхэн үгэнүүдтэй огсом хатар оролдосотойгоор гүйсэдхэбэ. Улаан-

Үдын 9-дэхи дунда һургуулиинхид – 9 хүүгэд амаршалгын дуугаар ёохороо эхилээд, богонихон "Ягаруухай" ёохор харуулһан байна. Харин 32-дохи һургуулиин багша Сагаалганай бэлэг болгон, "Шэнэ жэлээр" гэхэн дуугаа бултанда бариба.

Сагааханууд сабхинуудтай, яһала зохиод буряад хубсаһатай Мариинскэ һургуулиин басагад Агын, Түнхэнэй, Эхирэд-Булагадай ёохорнуудые хатарба. Тиихэдэ үрээлэй дээжэ үгэнүүдээр ёохороо эхилһэн Улаан-Үдын 1-дэхи Үндэһэтэнэй лицей-интернадайд үхибүүд Эрхүүгэй орёо хүдэлэсэнүүдтэй ёохорнуудые ("Аштын хоозор", "Будаалай", "Яахуусай", "Дэбхэрэ..."), Агын ёохор харуулһан байна. Харин энэ конкурсын эзэд болохо Улаан-Үдын 32-дохи дунда һургуулиинхид ехэ оролдосотойгоор, ехэ бэрхээр буряад зоний бүхы диалектнүүдэй ёохорнуудые дуулалдан байжа, олон янзын хүдэлэсэтэйгээр, яһала һайнаар гүйсэдхэбэ:

Арбан сагаан хургаяа Адхан байжа хатарая.

Аман соохи зугааяа Хөөрэн байжа хатарая...

Улаан-Үдын хотын һургуулинуудай ёохорой конкурс Арадай Хуралай депутатууд – В.П. Доржиев ("Номто" эмхи), "Полиномой" генеральна директор А.Д. Цыбиков гэгшэд мүнгэ зөөрээр дэмжэһэн, эндэ сугларһан үхибүүдые Сагаалганаар хани халуунаар амаршалһан байна.

Жюриин гэшүүдэй нилээд зүбшэһэнэй удаа 5-дахы һуурида Улаан-Үдын 9-дэхи һургуулиинхид, 4-дэхи һуурида 1-дэхи лицей-интернадайд, 3-дахыда – 29-дэхи гимназиинхид, 2-дохидо Мариинскэ һургуулиинхид, харин түрүүшын һуурида конкурс үнгэрэлгын эзэд болохо 32-дохи һургуулиинхид эзэлжэ, гоё дипломуудаар, үнэтэ бэлэгүүдээр шагнагдаһан байна. Улаан-Үдын багшанарай методическа эмхин буряад хэлэнэй багшанартай ажалладаг хүтэлбэрилэгшэдэй нэгэн **Ульяна Ешеевна Мангутова** буряад арадайнгаа найхан ёһо заншалуудтай ниислэл хотынгоо һурагшадые, багшанарые болон түрэлхидые танилсуулха гэжэ оролдодог байна гэжэ онсолон тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Бэлигма ОРБОДОЕВА, Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

Солбон ЛЫГДЕНОВ: «Манай яһатан ууган хэлэн дээрээ үльгэрөө уншаха ёһотой»

Түрэл арадайнгаа соёл, ёһо заншал, хэлэ хүгжөөхэ хүсэлтэй бүлгэмүүд Улаан-Үдэдэ бии боложо, горитой ажал ябуулжа эхилээ.

Намжилма Нанзатовна:
«Гэсэрээ» уншагты

Буряад, хуушан монгол хэлэ үзэлгын курсанууд олоной понирхол татана. Харин эдэ олон хэмжээ ябуулганууд сооһоо недели бүри зохёолшодтой уулзалгануудые үнгэргэжэ, буряад уран зохёолдо эгээн эхээр анхаралаа табиһан "Буряад соёл" гэжэ залуушуулай бүлгэмэй хэмжээ ябуулганууд эгээн понирхолтой байба. Эгээн түрүүшын уулзалгада "Буряад үнэн" сонинийнай редактор, хэлэ бэшгэй эрдэмэй кандидат Туяна Самбялова "Буряад үнэн" хэблэлэй байшангай гаргажа байдаг газетэ болон журналнууд тухай хөөржэ үгөөд, түрэл хэлээ шудалхаяа ханаһан хүн буряад хэлэн дээрэ хэблэгдэдэг "Буряад үнэн" сониноо уншаад байбал, хайнаар хэлэндэ орохо гэжэ тэмдэглээ. Волонтерско бүлгэм эмхидхэн Булат Шагжин буряад уран зохёолошодой номуудые харалганда табья. Ерээдүй сагта уран зохёолшодые дэмжэхэ, хайшан гэжэ үхибүүдтэ зорюулһан ном үнэгүйгөөр гаргахаар гэшэб, гаргахын түлөө ямар арга хэмжээнүүдые ябуулхаар байнаб гэжэ хөөржэ үгөө.

Хоёрдохи литературна үдэшэдэ мэдээжэ уран зохёолшон Алексей Гатаповтай уулзалга «Астория-Гранд» ресторанда үнгэрлөө. Уран зохёолшоной тэмдэглэһээр, уулзалга яһала понирхолтой байба. Зохёолшоной эгээн ехэ бүтээл болохо "Тэмуджин" мүнөө Монгол гүрэндэ оршуулагдажа эхилээ. Харин энэ ном уншаһан хүн зон хэзээ үргэлжэлэлынь бии болохо юм гэжэ эхээр хүлээнэ.

Гурбадахы литературна уулзалга Солбон Лыгденовэй кино буулгаха ажалда зорюулагдаа. Кинорежиссер өөрынгөө гэр байра худалдаад, "Булаг" кино табижа, арад зоноо шоогоо. Тэрэ кино мүнгэ сохихо зорилготой бэшэ, харин үндэһэн голоо, түрэл хэлээ, нангин ёһо заншалнуудаа алдахадаа, хайшан гэжэ хүн ханаан бодолоороо, бүхы байдлаараа доошоо орон орожо, үхэн хосорхо түйлдаа дүтэлнэ гэшэб гэжэ харуулаа. Түрэл буряад арадаа үнэн зүрхэнһөө хайрлажа, хохидолто архиин хороной хойшолон режиссёр хайнаар харуулжа шадаа. Теэд яахадаа, юун дээрэлхэ Солбон иигэжэ арадтаа ханаата боложо, сэдхэл зүрхөө хүлгөөнэб?

Энэ асуудалһаа һабагшалан, уулзалга "Истоки творчества Солбона Лыгденова" гэжэ нэрлэгдээ. Солбоной эсэгэ Дондок Дашиевич хизаар ороноо шэнжэлдэг мэдээжэ багша юм. Тиимэхээ түрэл дайдадаа, түрэл арадтаа эгээн гамтайгаар хандадаг хүбүүе хүмүүжүүлһэндэнь гайхалгүй. Түрэл арадайнгаа ёһо заншал үзэжэ, үхибүүдтэ заажэ, зүб харгыда гаргахын хажуугаар, арадай аман үгэ һайн мэдэдэг, үльгэрнүүдые уншадаг. "Абамни үльгэр уншахадаа, ехэ бэлэдхэл хэжэ, үдэр гаргажа уншадаг юм. Үльгэр гэшэ айхабтар хүсэтэй юмэн гэшэ. Манай яһатан ууган хэлэн дээрээ үльгэрөө уншаха ёһотой", - гэжэ Солбон хэлэнэ.

Сошордомо "Булаг" хажуугаар һүүлшын үедэ режиссёр буряад хэлэндэ зорюулһан социальна ролигуудые гаргажа, олоной зүрхэ сэдхэл хүдэлгэнэ. Илангаяа һүүлшын "нахюуһан" ролигын эзэлүүдгүй уйлан алдахар, хайрата буряад хэлэмнай, үнэхөөрөөл, шэдитэ хүсэтэй юм байна гэжэ харуулһан байба. Тэндэ буряад актёрһоо гадуур буряадай ОМОН-ой сэрэгшэд хабаадалсаа.

Мүнөө хэжэ байһан ажал, түсэбүүд тухай асуудалнууд табигдаа:

- Яһала үнхэн буулгагдажа эхилһэн "Дарима" гэжэ кино хэзээ эсэстээ гарахаб, - гэжэ телевидениин мэдээжэ сэтгүүлшэн Булат Цыденешеев һураба. Энэ асуудалдань режиссёр:

- Өөрынгөө квартира худалдаад, мүнөө энэ кинодо оруулаха хүнэй олдоо бол, "Дарима" киногоо эсэстэнь хүрэтэр буулгажа шадахаб, - гэжэ шоглобо. Харин Булат Цыденешеев тэрэ дороо:

- Би гэр байраа худалдажа, кинодо мүнгыень оруулахаар бэлэнби, - гэжэ һэншые гэнгүй хэлээд, Солбоной гүйсэдхэхы продюсер боложо хүдэлхэ арга шадалтай байһанаа мэдүүлбэ.

Уулзалгын үедэ хүнэй хөөрөлдөөн эзэлүүдгүй буряад хэлэнэй байдалдаа ошоо. Хүн бүхэнэй бодоод лэ хэлээ алдажа байһан тухай ород хэлэн дээрэ гэмэрэн, бэе бээ дабтан байхадань, нэгэ талаар, энеэдэтэйшые, нүгөө талаар, гайхамааршые байбалдаа. Тэрээн тухай оло дахин хэлсэгдээ гэшэ ааб даа, теэд заримдаа буряад хэлэнэй хохидолто байдал тухай гоё ород үгэнүүдээр хэлсэжэ, харин нэгэ зариманиинь буряадаар дуугарха аргатай аад, нэгшые буряадаараа дуугархагүйдэнь, нээрээшые, голхорхоор даа, үнэншэхөөр бэшэ. Теэд найдал хододоо байна. ханаан байбал, тэрэ ехээр ородшолһон хүнүүд буряад хэлээ шудалжа, тэрээн дээрээ дуугаржа шадаха болохо гэжэ найдахаар.

Намжилма Нанзатовна Бальжинимаева тэрэ уулзалгада өөрынгөө ханамжаар хубаалдаа:

- Би Солбоной эсэгэ Дондок Дашиевичые һайн танихаб... Тиимэхээ Солбоной түрэл арадаа үргэхэ гэжэ ехэ ажал ябуулжа байһандань гайханагүйб. Ямар юмэ хээ наа, арадтаа

Солбон Лыгденовтэй уулзалга

Үхибүүд Наталья Бандеева багшатаяа

туһалха гэшэбиб, яагаад ажал ябуулаа наа, арадаа абарха гэшэбиб гэжэ үдэр хүнигүй бодожо ябадаг Солбоһоо бидэнэр бултадаа жэшээ абаха ёһотойбди! Шэнэхээнэй буряадууд миллиард хитад соо буряад ёһо заншалаа мартаагүй, сэдхэл зүрхөөрөө буряад арадтаа. Тэдэнэр буряадайнгаа ёһо заншал мартангүй, сахижа ябахандаа, буряад арадайнгаа хүлдэ алдаагүй. Монголоор ябахандамни, тэндэхи буряадууд ямар омог дорюунууд, толгойгоо дээшэнь үргэнхэй, тэнюун юмэд ябанаб. Харин манай хүбүүд? Минии ханахада, эрэ хүнэй һүр хүлдэ дээшэнь үргэхэ шухала. Манай арадай хүлдэ бодхоохо юмэн арадайманай үльгэрнүүд, урданай заншалта тургаалнууд соо, аман үгэ соо хуу бултадаа бии.

Намжилма Нанзатовна Агын тойрогой захиргаанай дэмжэлгээр гараһан "Гэсэр" номтой бултание танилсуулба. Семён Липкинэй оршуулгатай тэрэ ном гайхамшагта гоё, үнэхөөрөөл, буряад арадай урдаа хараха үнэтэй сэнтэй эрдэни гэжэ ойлгохоор. Намжилма Нанзатовна буряад арадайнгаа суута поэт Дондок Улзытуевай шүлэгүүдтэй номуудые Солбон Лыгденовтэ, Булат Шагжинда бэлэг болгон бариба.

Энэ понирхотой уулзалга Тобольская үйлсөөр оршодог "Ноён" гэнэн эдеэнэй ба амаралгын газарта үнгэрөө. Энэ кафе Баир Уладаев, Баир Чойбсонов, Эрдэм Намжилов

Буряад хэшээлдэ ябадаг үхибүүд

- анхандаа КВН-дэ хабаадажа, олондо мэдээжэ болоһон хүбүүд байгуулаа. Тэдэнэр буряад хэлээ яажашые наа, элдэб янзаар дэмжэе гэжэ бүхыгөөрөө оролдодог юм. Баир Уладаевай хэлэнээр, тайзан дээрээ недели бүри буряад эстрадын концерт үнгэргэхөөр хараална. Ерэхэ амаралтын үдэр суута "Үетэн" бүлгэм дуулахаар хараалагдана. Залуу буряад артистнуудай "Лига" гэжэ бүлгэм бии болонхой. Хэндэшые мэдээжэ бэшэ залуу дуушад суута дуушадтай хамта дуулагдажа, мэргэжэл шадабария дээшэлүүлхэ аргатай байха. Тэрэнэй хажуугаар буряад хэ-

лэнэй хэшээлнүүд тэндэ баһал үнгэрдэг. 12-дохи һургуулин багша Наталья Бандеева буряад хэлэнэй хэшээлнүүдые заана. Буряад үхибүүдэй наадан шагай болон ондоо наадан, дуун, хатартай танилсуулан байжа, ехэ урматайгаар хэшээлнүүдэ үнгэргэнэ.

Удаадахы литературна уулзалга "Мэргэн-Батор" ресторанда үнгэрхөөр хараалагдана. Уригдаһан уран зохёолшон - буряад арадай суута поэт, хэлэ бэшгэй эрдэмэй доктор Баир Дугаров.

Баира БАЛЬБУРОВА.
Авторай фото-зурагууд.

Понедельник, 3

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ'.

РОССИЯ 1

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'О САМОМ ГЛАВНОМ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ПОКА СТАНИЦА СПИТ', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-12'.

ТНТ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НА НОЧЬ ГЛЯДЯ. ПОГОДА', 'ВСЯ БУРЯТИЯ', 'МУЗЕЙНЫЕ ТАЙНЫ'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО С "ТИВИКОМОМ"', 'ДОМАШНИЙ ЗООПАРК', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ', 'ЛИЗУН И НАСТОЯЩИЕ ОХОТНИКИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ПИНГВИНЁНОК ПОРОРО', 'МАКС СТИЛ', 'КЛУБ ВИНКС'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'СЕГОДНЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes program 'ПРЕСТУПЛЕНИЕ БУДЕТ РАСКРЫТО'.

ДТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'КАЖДЫЙ ДЕСЯТЫЙ', 'СОЛДАТЫ-5', 'ВНЕ ЗАКОНА'.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО НА 5', 'МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ', 'МОМЕНТ ИСТИНЫ'.

Вторник, 4

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ'.

РОССИЯ 1

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'ТАЙЗАН'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ПОКА СТАНИЦА СПИТ', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-12'.

ТНТ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОМ-2. ЛІТЕ', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ГОРОД ЛЮБВИ'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО С "ТИВИКОМОМ"', 'ДОМАШНИЙ ЗООПАРК', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ', 'ЛИЗУН И НАСТОЯЩИЕ ОХОТНИКИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ПИНГВИНЁНОК ПОРОРО', 'МАКС СТИЛ', 'КЛУБ ВИНКС'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'СЕГОДНЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes program 'ПРЕСТУПЛЕНИЕ БУДЕТ РАСКРЫТО'.

ДТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'КАЖДЫЙ ДЕСЯТЫЙ', 'СОЛДАТЫ-5', 'ВНЕ ЗАКОНА'.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО НА 5', 'МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ', 'МОМЕНТ ИСТИНЫ'.

Среда, 5

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ'.

РОССИЯ 1

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-12', 'ПРЯМОЙ ЭФИР', 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ'.

ТНТ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ТАЭЦ-3', 'ГОРОД ЛЮБВИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'МИРОВЫЕ НОВОСТИ', 'ТОЧКА ЗРЕНИЯ'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО С "ТИВИКОМОМ"', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО С "ТИВИКОМОМ"', 'В ТЕМЕ', 'ИГРУШКИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ПРОЕКТ "ПОДИУМ"', 'ЕСТЬ РАЗГОВОР', 'СКЛИФОВСКИЙ'.

Багша, оршуулагша, сэтгүүлшэн Очир Ванданович РАДНАЕВАЙ 100 жэлэй ойдо

ТААРАЖА ХАРИЛСАДАГ ХОЁР БЭЛЭЙБДИ

сэтгүүлшэн Очир Раднаев гэгшэд ажаллаха. Нэгэ хирэ поэт Геннадий Ринчино хүдэлөө хэн.

Яһалал таараһан коллектив хэн. Тиигэжэ байтарнай, хубилалтын нэбшээн дайраа. Ушарын гэхэдэ, 1971 ондо Хурамхаан Баргажанһаа таһаржа, бэээ дааһан район болоод, редакци болон типографиин нээгдэхэдэ, тэндэнэ уг гарбалтай сэтгүүлшэд болон типографиин полиграфистнууд Геннадий Бадмаев, Байкал Будаев, Дулгар Доржиева, Василий Гармаев гэгшэд ябаа.

Нэгэ хирэ газетын номер бүридхэжэ һуһан намда Очир Ванданович Раднаев ходол ороод ерэдэг болоо юм. Забдатай-даал хөөрэлдэхэбди. Ушар байдалаа хэлэхэ. Теэд бинь урагша абадаггүй байжа болооб. Нэгэтэ редактор бээдээ оруулаад, "Ши энэ таһагта орохо болоо гэшэ гүш", - гээ агша хэн.

Тэндэ ороһон үдэрһөө хойшо Очир Вандановичтай дүтэ хүхэд болоһон зомди. Намһаа оло аха хүн хэн хойноо хургаалай үдхатай олон юумэ хэлэхэн. Газаагуур гаража, урда голоор үрдажа байһан Баргажан голой эрьээр ябахабди.

Хүн бээын шанар гэхэдэ, бүдүүн янзатай, үлүү үгэдэ дурагүй, нариң, сэбэр шарайтай, үндэр, солигар бээтэй, залуудаа нилээн бараг эрэ ябаһан хүн гэжэ тухайлахаар хэн. Эхэ байгаалиин жама ёһые хайн мэдэхэ хэн тула элдэб һонин ушарнуудые хөөрэгшэ бэлэй.

1974 он ябажа байгаа. Нэгэ үдэшэ ажалаа дүүргээд ябаха гэжэ байтараа,

О.В.Раднаевай үри хүүгэд үхибүүдтээ. 1983 он.

Очир Ванданович гэнтэ хэлээ: "Зай, битнай 60 наһаяа хүсэбэ. Ажалһаа болижо, наһанай амаралтадаа гарахамни".

Теэд хайшан гэхэб? Шадал зэргээрэ боложо, сайлалга хээд лэ, бэлэг сэлэг барюулаад лэ ябуулаабди. Һүүлдэнэ гэртээ урижа, сайлалга хэнэн юм. Хаа-яхан тэндэшь, эндэ, городтошь, уулзадаг хэмди.

Иимэ хүнэй хүүбүүд Геннадий, Валерий, Антон, басагад Антонида, Мария дээдэ хургуулитай, хайн мэргэжэлтэй зон шэлэнэ ажалдаа абьяастай, олон нүхэдтөө хүндэтэй, арадай ажахын элдэб һалбаринуудта амжалттай ажаллана, үри хүүгэдээ үдхэжэ, эсэгингээ нэрэ хүндые дээрэ үргэжэ ябанал.

Геннадий хубүүниинь – Ирина, Ия, Игорь, Инна, Валерий хубүүниинь – Эдуард, Баир, Антон хубүүниинь – Виталий, Владислав, Эрдэм, Баир, Антонида басаганиинь – Чингис, Тимур, Дарима, Мария басаганиинь – Эржена, Марина хүүгэдтэй. Эдэ үхибүүдын дам өөһэдөө айл бүлэнүүд болон түбхинэжэ, эхэ, эсэгэ боложо, энэ хайхан угые улам саашан үргэлжэлүүлнэ. Очир Ванданович Раднаев минии зүрхэ сэдхэл соо мүнхэ!

Би ехэл баясадагби.

Николай ГАЛДАНОВ,
СССР-эй болон Россиян
Федерациин Журналистнуудай
холбооной гэшүүн.

Үнгрһэн зунай жараад онуудай дүүрэхэ тээшэ би "Баргузинская правда" газетын харюусалгата секретарь болонхой, наһаандаа ехэл сүлөөгүй ажаллажа ябааб. Газетын редактораар дуй дүршэлтэй Николай Иванович Козулин хүдэлжэ байгаа.

Тэрэ сагта барлагдажа нара хараһан шэнэ газетые тэрэ зандань буряад хэлэн дээрэ оршуулаад гаргадаг ёһо гурим байһан. Тэрэ таһагые дуй дүршэлтэй Геннадий Очирович Бадмаев даадаг хэн. Оршуулагшадаар мүнөө арадай поэт нэрэ зэргэтэй Дулгар Доржиева, багша,

"Буряад үнэн" сониной тусхай корреспондент О.В.РАДНАЕВАЙ толилолгонуудһаа

БҮЛГЭМЬӨӨ - АРАДАЙ ТЕАТР

Баргажанай түб тосхоной соёлой байшан соо хүн зон наһаан олоороо сугларба. Дэрээн, Гаарга, Хурамхаан, Хара Модон нютагуудай, Адаг, Гусиха, Журавлиха болон бусад тосхонуудай клуб, культбазануудые даагшанар, библиотекарнууд, арадай театрнуудай артистнууд - һаалишад, хонишод, механизаторнууд, багшанар, врачнууд, партия, советскэ организацинуудай хүдэлмэрилэгшэд тэндэ олон.

Соёл культурын хүдэлмэрилэгшэдэй энэ конференци дээрэ «Соёлой гурбан жэлэй довтолгын дүнгүүд ба саашанхи зорилгонууд» гэнэн асуудалаар партия Баргажанай райкомой секретарь В.Базаровай элидхэл зүбшэн хэлсэгдээ.

Үнгрэгшэ 3 жэлэй туршада аймаг дотор соёл культурын хүдэлмэри эли бодо хайжараа. Аймагай партияна болон советскэ эмхи зургаанууд соёлой довтолгын үедэ ажалшадай культурина эрилтые хайнаар хангахаһаа гадна, тэдэнэй материална байдалые улам хайжаруулаха гэнэн зорилго урдаа табиһан байна. Теэдшье колхознигууд ниитынгээ ажахые эрид хүгжөөһэнэй ашаар олзо доходоо 3 дахин арьбадхаа. 1956 ондо колхознигууд ажалайнгаа түлөөһэндэ 6,9 миллион түхэриг абаһан байбал (хуушан мүнгөөр), 1960 ондо 22 миллион түхэриг абаһан, тийхэдэ колхознигой нэгэ булын олзо доход 1825 түхэригһөө 3527 түхэриг хүрэтэр дээшэлээ, - гэжэ элидхэлшэ тэмдэглээ.

Урдань байһан 2-3 хуушарһан гэрнүүдэй орондо мүнөө болбосон түхэлтэй шэнэ тосхонууд бии болоо. Жэшэнь, Баянгодо – Соёл, Дэрээн – Уланхаан, Гааргада – Угнаасай, Баргажанай леспромхоздо – Гусиха, Журавлиха, Адаг гэжэ шэнэ тосхон, поселогүүд баригдаа.

Аймагай колхоз, совхозуудай холын бригада, фермэнүүд дээгүүр ажаллажа байһан зоной культурина эрилтыен хангаха, ажаһуудалыен хайжаруулаха талаар ехэ хүдэлмэри ябуулагдаа. Һүүлэй үедэ аймаг дотор 7 клуб, 10

культбаза, 14 улаан булан, механизаторнуудай типовый 3 гэр баригдаа. Мүн колхоз, совхозуудай хүсөөр аймаг дотор олон хургуули, больница, интернат, стадион, үхибүүдэй ясли, музей, библиотекэ гэхэ мэтэнүүд баригдаһан ба мүнөө баригдажашье байнхай. Тэрэшлэн гүрэнэй һомолһон мүнгэн зөөрээр интернат-хургуули, типовый больница, 21 магазин гэхэ мэтэ бодхогдонхой.

Аймаг дотор арадай 2 театр байгуулагдаа. Хүдөөгэй клубуудай, хургуулинуудай дэргэдэхэ уран хайханай бүлгэмүүдтэ ажалшад олоороо хабаадалсажа, хүдэлмэринь һонирхолтой, удха түгэлдэр болоо.

- Аймаг доторнай соёл культурын гуламтанууд жэл бүри олошорно, - гэжэ Хурамхаанай соёлой байшангые даагша И.Шангин хэлэбэ.

Гэбэшье бидэнэр ажалшадай үдэр бүри дээшэлжэ байһан культурина эрилтые хайнаар хангажа шаданагүйбди. Саашадаа республикын Соёлой министрство хүдөөгэй соёл культурын эмхи зургаануудай хүдэлмэрилэгшэдэй мэргэжэл шадабарья дээшэлүүлэхэ хэрэгтэнэ бодото туһаламжа үзүүлдэг болоһой гэжэ хү-сэнэбди.

Һүүлэй жэлнүүдтэ аймаг дотор хүдөөгэй уран хайханай бүлгэмүүдэй олошоржо байһан тухай Дэрээнэй арадай театрай хүтэлбэрилэгшэ Б.Мунгунов хэлээ. Тэдэнэр ехэ ехэ концертнуудые, олон акттай пьесэнүүдые харуулха аргатай томо коллективүүд боложо байна. Дэрээндэ хүдөөгэй клубай дэргэдэхэ уран хайханай багахан бүлгэмэй орондо 1959 ондо арадай театр байгуулагдаа. Мүнөө арадай театрта 130 шахуу артистнууд тоологдоно. Тэдэнэй олонхинь совхозойнгоо үйлдбэрийн гол һалбаринууд дээрэ ажаллажа байдаг.

Һүүлээрнь конференцидэ хабаадагшад аймагайнгаа соёл культурые саашадань хүгжөөхын дэлгэрэнгы тогтоол баталан абаа.

О.РАДНАЕВ,
манай корр.

1961 оной февруалин 2.

ДЭРЭЭНЭЙ ЛУГОВОДУУД ЗОРИҢОНДОО ХҮРЭХЭ

Аймагай эгээн зүүн захад Дэрээн нютагай Лени-нэй нэрэмжэтэ колхозой гэшүүд, үбгэн залуугүй булта партиин XXII съездые ажалай бэлэгээр угтахын түлөө бэлдэнэ. Тэдэнэр 1960 ондо хэнэн хүдэлмэриингөө дүн гаргажа, асари ехэ долоон жэлэй түсэбэй гурбадахэ жэлдэ ниитынгээ ажахые бүри хүсэтэйгөөр хүгжөөхын түлөө дабшаха байһанаа мэдэрнэ.

Үбһэ ногооной элбэг ехэ ургаса абадагаараа аймаг, республика соогоо үнийэй суугтай болоһон эндэхэ луговодууд 1961 ондо сабшалан, таряалангай ургасые эрид дээшлүүлхын түлөө социалистическэ мурьсөө үргэнөөр дэлгэрүүлбэ. Жэшэнь, 1958 ондо колхоз бүхыдөө 20000 гаран центнер үбһэ суглуулан байбал, нёдондо 46 мянган центнер үбһэ хуряажа, энэ үе соо ногооной ургаса 2 дахин дээшлүүлээ.

Байгша ондо дэрээнэйхид адууһа малайнгаа тоо толгойны улам олошоруулжа, ашаг шэмыен эрид дээшлүүлхын тулада нэн түрүүн орооһо таряанай, тэжээлэй ургамалнуудай болон үбһэ ногооной ургаса элбэг ехээр абадаг болохоор шийдэнхэй. Мүнөө жэлдэ колхозой луговодууд сабшалангаа оролдосотой хайнаар үһалжа, үтэгжүүлжэ, ногоонойнгоо ургаса үшөө 1,5 дахин дээшлүүлэхэ гэхэ гү, али бүхыдөө 68 мянган центнер үбһэ хуряажа абаха нилээд харюусалгатай зорилго урдаа табина.

Үбэлэй янгинама хүйтэн соогууршые эндэхид ажал хүдэлмэреэ

үдэрһөө үдэртэ улам шангадхажа байнхай. Тэдэнэр үбэлдөө миллион кубометр тошо халыажа, тэрэ-нэйнгээ үһаар хабартаа таряалан, сабшалангай газар ехээр үһалха түсэбтэй. Энэ хүдэлмэри тиймэ амараар бүтэшэхэ бэшэ байһаниинь тэдэнэр хайн мэдэнэ.

Эдэхэтын комплексно бригадын эдэбхитэй луговод, коммунист Галсан Хуригановай даадаг звеногой-хид үдэр һүниие мэдэнгүй шахуу хүдэлжэ, газараа шадмар бэрхээр үһалаад, үтэгжүүлээд, 1961 ондо даажа абаһан бүхы сабшалангайнгаа гектар бүриһөө 20-25 центнер үбһэ хуряахабди гэжэ мэдүүлэнхэй. Эдэ луговодууд сабшалан дээрээ тошо халыахаһаа гадна, малшадтай сугтаа тэндээ наг шэбхэ гаргажа эхилһээр үнийнэй. Нүхэр Г. Хуригановай хүтэлбэрилдэг звено коммунистическэ ажалай бригадын нэрэ зэргэдэ хүртэхын түлөө мурьсөөндэ оролсонхой.

Тэрэшлэн Аллын, Намаагай, Хүшэгэрэй комплексно бригадануудай бэрхэ луговодууд Цыдып Баторов, Галсан Митапов, Базар Будаев энэ жэлдэ үбһэ ногооной, тэжээлэй ургамалнуудай ургасые баһал 1,5 дахин дээшлүүлхын түлөө социалистическэ уялгануудые абаад, тэдээнээ бэлүүлхын түлөө эсэ-шэ сусаһагүйгөөр тэмсэжэ байна. Нүхэд Б.Будаев, Г.Митапов гэгшэдэй хүтэлбэрилдэг звенонууд мүн лэ коммунистическэ ажалай бригадын нэрэ зэргэ олохын түлөө тэмсэнэ.

О.РАДНАЕВ,
манай корр.

1961 оной февруалин 9.

Байгша оной мартын 14-дэ О.В. Раднаевай түрэнһөөр 100 жэлэй ойттой дашарамдуулан, Баргажанай аймагай Улан һууринда багшанарай болон хурагшадай хабаадалгатайгаар аймагууд хоорондын "Олон үндэнэтэ Баргажан гол" гэнэн тусхай конференци үнгэргэгдэхэнэ.

Энэ хуудаһа Галина ДАШЕЕВА хэблэлдэ бэлдэбэ.

Сагаалганай уулзалганууд - 2014

ДЭБЖЭГ ЛЭ ДЭЭШЭЭ, БУРЯАД АРАДАЙ ХИИ МОРИН!

Үнгэрхэн долоон хоногой гарагай 5-да "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшандамнай ехэ дэмбэрэлтэй үйлэ хэрэг болобо. Морилһон хүхэ модон Морин жэлдэ зорюулагдаһан "Минии Сагаан нара" гэжэ конкурсдомнай илагшадта баярай оршон байдалда шангууд барюулагдаһан байна.

Энэ жэлэй конкурсдо уншагшад ехэ эдэбхитэй хабаадаа. Конкурсын дүримэй ёһоор нэгэ автор нэгэл зохёол буряад гү, али ород хэлэн дээрэ эльгээхэ эрхэтэй байгаа. "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшан гурбадахия энэ мүрысөө республикын хэмжээндэ үнгэргэбэ. Үндэһэн хайндэр дэлгэрүүлхэ, буряад арадай соёл бүрин зандань үлөөхэ, улам хүгжөөхэ гэнэн зорилго конкурс эмхидхэгшэд бээлүүлнэ.

Ород хэлэн дээрэ эльгээгдэһэн ажалнууд "Бурятия" сониндо хэблэгдээ. Жюриин шийдхэбэрээр Буряадай гүрэнэй университетэй хэлэ бэшгэй болон олондо мэдээсэлгын институтдай II курсын оюутан Филипп Стефаниин бэшэһэн "Сагаалган – одна из традиций моей семьи" гэнэн найруулга эгээн эрхим гэжэ тоологдоо. Хойто-Байгалай аймагай Кичерын дунда нургуули 2012 ондо алтан медалаар дүүргэһэн **Филипп Стефани** гэр бүлынгөө, угайнгаа түүхэ уудалан хөөрэхэдөө, олон ондоо, тэрэ тоодо буряад яһатанай шуһан һудаһан сонь гүйдэг, олон хэлэнэй, соёлнуудай баялигһаа хүртэхэ аза талаантай байһандаа ехэ омогорхоно.

Хурамжаанай Аргата нютаг тоонтотой **Сэсэгма Храмцова (Раднаева)** Санкт-Петербургда ажаһуудагыһаа, түрэл Буряадтаяа таһаршагүй холбоотой юм. "Бурятия – праздничная республика" гэнэн найруулга соогоо түрэл газар дайдаһаань холо ажабайхадань, угайнь нэрэ хүндэ, түрэл хэлэндээ, агуу ардтаа хүгэдэн хандалга удха зууурһаань таһарангүй ябахадань тухална гээд тэмдэглэхэ юм. Энэ найруулгань II шатын дипломдо хүртөө. Түрэл нютагһаань холо хоёр хүүгэдээ үргэжэ, хул дээрэ гаргаа. Кирилл хүбүүниинь Санкт-Петербургдаа барилгын компаниин финансова директорээр хүдэлдэг. Татьяна басаганиинь Нью-Йоркдо гэр бүлэтээ ажаһуудаг юм. Сэсэгма Храмцовагай түрэл гаралнууд Буряад орондоо ажалша бүхэриг, зон соогоо хүндэтэй ажаһуудаг. Сууга дуушан Чингис Раднаев баһа энэ ехэ угай юм.

Республикын олон шатын колледжын III курсын оюутан **Полина Гнатюк** «Родная земля» гэжэ найруулгын түлөө гурбадахи нуури эзэлээ. Түрэнэн дайдаһаа энэ дэлхэй дээрэ дүтэ, хайратай, хайхан юумэн үгы гэжэ ерээдүйн дизайнер Полина ехэ зохидоор,

Э.О.Цыреновада шан барюулагдана

дулаахан үгэнүүдые оложо бэшэһэн байна. Баһал буряад шуһатай Полина басаган буряад хэлэ үзэхэ хүсэлтэй байһанаа мэдүүлнэ хэн.

Энэ жэлэй конкурсдо СШАгай Колумбийска университетэй багша Алексей Ткаченко-Гастев хабаадаа гэжэ тэмдэглэлтэй. Уласхоорондын хэмжээндэ "Буряад үнэн"

Хэблэлэй байшанай үүсхэл дэмжэгдэжэ байһаниинь найшаалтай.

Түрэл буряад хэлэн дээрэ бэшэһэн авторнуудта дахин баяр хүргэхые зүбшөөгйт. Жэл ошохо бүри авторнууд олошорно гээд тэмдэглэе. Конкурс хэн хадаа зохёохы удхатай, сэгнэлтын үндэр эрилтэнүүдтэй гээшэ ааб даа.

Хани халуун хөөрэлдөөн

Хэр гүнзэгыгөөр хайндэрэй темэ харуулагдааб, авторай хуби заяанда Сагаалган ямараар нүлөөлөөб, бодото ажабайдалай дэмбэрэлтэ үйлэ хэрэгүүд хэр уран гоёор зураглагдааб гэжэ жюри сэгнээ.

Барханай нургуулиин буряад хэлэнэй багша **Э.О. Цыренова** «Ажабайдалай хабагша – малһаа» гэнэн даага тамгалаанай найр наада харуулһан найруулга-сценари бэшээ. Нүүдэлшэ буряад-монголшууд хэр угһаа адуун хүрэг үдхэхэ, харууһалха, нургаха талаар захагүй дүй дүршэлтэй байгаа. Эртын сагһаа хүрэхэ ерэнэн гүнзэгы удхатай ёһо заншал тухай хөөрэхэдөө, аман зохёолой баялиг хэрэглэжэ, ехэ зохид сценари найруулһан багшын бэлигы тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Эржэна Очиржаповна Сагаан нарын бэлэгтэй ерээд, "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшанай захирал В.В.Хартаевта буряад ёһо заншалаар барюулба.

Бүгэдэ арадай сониной эгээн эдэбхитэй, үнинэй авторнуудай нэгэн, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнда

хабаадагша **Б.Б.Пурбуев** хүхэ модон Морин жэлые угтамжын хүсэл-шүлэгэй түлөө хоёрдох шатын дипломоор, үнэтэ бэлгээр – Л.Н. Гумилевой гурбан боти зохёолнуудай номуудаар шагнагдаа. Сэлэнгын аймагай томо хамтын ажаһуунда аша үрэтэйгөөр хүдэлһэн, Буряадайнгаа хүдөө ажахын хүгжэлтэдэ горитой хубитаяа оруулһан ахатамнай зуун наһанай хорёо соо оронхой. Аша хүбүүн Чингис Пурбуев үбгэн абаяа түлөөлжэ, баяр ёһололдо хабаадаа.

Буряад, ород арадууд хамта ажабайхаддаа, хайндэрнүүдээ суг тэмдэглэжэ, бэе бээе хүндэлэн амаршалдаг, баяраа хубаалдадаг хайхан заншалтай гээд "Сагаан морид" гэжэ зорюулга соогоо **Түмэн-Доржи Должитов** харуулаа. Т-Д.Д.Должитов бүһэтэйшүүлдэ хандажа, Эсэгэ ороноо хамгаалгын үдэрэй үмэнэ амаршалгын үгэ хэлээд, шүлэгөө бэлэглээ.

Уулзалгада ерэнэн манай сониной үнинэй уншагша Р.Г.Базарон "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшанай ажалшадые Сагаан нараар халуунаар амаршалаа. Дайнай һүүлээрхи шэрүүн жэлнүүдтэ Түмэн-Доржи Должитов Роберт Базарон хоёр суг интернат - нургуулида нураһан байна. Роберт Гомбожаповичай Янжима Очировна нүхэринь "Буряад үнэнэй" эдэбхитэй авторнуудай нэгэн, Республиканска типографиин ветеран юм. 2005 ондо «Буряадай түрүү хүнүүд» конкурсымнай автор-лауреат болоһон байна.

Аглаг хайхан Буряад орондоо олон үндэһэ яһатан эбтэй зетэй ажаһуужа, байра байдалаа суг түбхинүүлжэ, үри хүүгэдээ хайнаар нургажа байһай гэжэ энэ уулзалгын үедэ ханагдаа хэн. Сагаан ханаатай, сэсэн ухаатай буряад арадайманай хүлдэ заяан, эхэ хайхан буряад хэлэн хүгжэжэ, зон соогоо дэлгэржэ байгаал хаа, Хии Моримнай хэзээдээшье уруудахагүй, дээшээ дэбжэн хийсэхэл даа!

Туйна САМБЯЛОВА.

Т-Д.Д.Должитов, Р.Г.Базарон

Аркадий БАТОМОНКОВЕВАЙ фото-зурагууд

Жэнхэни буряад дуунай жэгтэй шэди

Сэдэб БАНЧИКОВА:

“АРАД ЗОНДОО ДУУЛАНАМ ДАА”

Мартын 2-то Буряадай арадай артистка, “Байгал” театрай түрүү дуушан Сэдэб Банчикова 30 гаран жэлэй туршада дуулажа ябаһан дуунуудайнгаа эгээл дээжыень арад зондоо бэлэглэхэнь. Дуун бүхэниие өөрсэ маягтайгаар гүйсэдхэжэ, шагнагдадаг зүрхэ сэдхэлэй хүбшэргэе дайража шададагаараа энэ дуушан бусадһаа илгардаг. Гуниг дүүрэн дүү гүйсэдхэхэдэнь, гуниглангүй байхын аргагүй, хүжюүтэй дүү дуулахадань, үнэн зүрхэнһөө хүжихөөр гэжэ Сэдэб Банчиковае шагнаха дуратай хүнүүд онсолон тэмдэглэдэг. Тиин бидэ концертын урдахаан бэлэгтэй дуушантай уулзажа хөөрэлдэн байнабди.

- Сэдэб Владимировна, нэн түрүүн энэ концерт тухайгаа хөөржэ үгыт. Ямар дуунууд эдэлхэ гээшэб?

- Саг гэшэ ехэл хурдан даа. Ойлгоошьегүй байтарни, зохёохы ажалымни 30 жэл үнгэршэбэ. Энэ энэ баһа тэмдэглэжэ, арад зондоо хэжэ ябаһан ажалайнгаа дүн харуулха хэрэгтэй ха юм. Концертдэмни түрэл “Байгал” театрни, суута ветеранууднай хабаадаха. Манай театр ямаршые найр наадые зүжэж шэнгээр найруулан харуулдаг гэжэ булта найр мэдэнэт. Тиимэһээ гоёл юмэн болохо гэжэ хананаб. Энэ 30 гаран жэлэй туршада дуулажа ябаһан эрхим дуунуудаа концертынгээ программада оруулхаяа оролдооб. Хуушан дуунуудаа шэнэлээб. Урданай буряад арадай, совет үеын, мүнөөнэйшье дуунууд эдэлхэ. Нэгээн лэ концертын хэмжээндэ бүхые багтаахын аргагүй хадань зондо тон дүтэ, дуратай дуунуудын шэлэжэ абанхайб. Тиихэлээрээ энэ минии һүүлшын концерт бэшэ, саашадаа дуугаа дуулажал, шагнагдашадаа баярлуулжал ябахаб: дуулажа дураншые, хүсэншые намда бии.

- Та аяар 30 гаран жэлдэ “Байгал” театрта хүдэлнэт. Энэмнай нилээд ехэ хугасаа...

- “Байгал” театр зүрхэ сэдхэлэмни буляажархёол даа. Би эндэ хүхэдөө олооб, эгээл дуратай ажалая эрхилнэб. Тиимэһээ түрэл театрни минии ажабайдалда нилээд ехэ һуури эзэлнэ. Эндээ үшөөшые удаан сагта хүдэлөө һаа, ехэ жаргалтай байхаб. Теэдшые залуушулдаа дүй дүршэлөө дамжуулха шухала. Юундэб гэхэдэ, сагай ошохо бүри хамаг юмэн мартагдажал байдаг ха юм. Буряад арадайманай урданай дуунууд баһал сагай урасхалда “мүлюүлһээр”, анханайнгаа онсо шэнжые алдаха аюултай. Жэнхэни буряад дуунуудаа мэдэхэ, зүбөөр дуулажа шадаха хүнүүднай үсөөржэл байна. Энэ талаар манай хүтэлбэрилэгшэ Дандар Жапович Бадлуев ехэ найр хэрэг үүсхэжэ, урданай буряад дуу гүйсэдхэлгын маяг хэргээхын, хамгаалхын тула гансаараа шахуу оролдоно. Эндэхгээ бэлигтэй дуушан Правин Кумар Мишра гэгшые уряа гэжэ дуулаһан байхат.

- Сэдэб Владимировна, дуулажа бэлиг, дуран танда угаартнай дамжажа ерэнэн гү?

- Хүгшэн эжымни дуулажа дуратай хэн. Нагаса эгэшэмни суута дуушан байһан. Эжымни нютагайнгаа “Хэнгэргэ” ансамбляда мүнөөшые дууладаг. Иигээд харахада, угымни бэлиг гэхэдэ болоно. Гадна эжымни өөрөө дуу зохёожорхидог юм. Нэгэ концертымни һүүлдэ намда зорюулһан дугаа дуулахадань, композитор Бат-толго ехэл найшаагаа. Үнэн дээрээ хүдөөгэймнайл ажаһуугшад тэндэхэ нээл, нютагтаал хамаг соёлоо хада-

галжа ябаһан зон гэшэл. Урданай дуунууд, ёһо заншалнууд, жэнхэни буряад хэлэн – булта хүдөө нютагуудта ха юм.

Харин дуулажа дура намда Түнхэнэй үзэхэлэн гоё байгаали бэлэглэжэ гэжэ ханадагби. Би Таһархай нютагайб. Түнхэнэй байгаали харахадаа, дуулангүй байхын аргагүй: сээжэ зүрхэнэйш оёорһоо хүжэм, дуун өөрөө гаража ерэшэдэг. Багадаа һаалишадай үдэшингөө һаалиһаа морёор ерэжэ ябаха зуураа урданай дуунуудые, ёхорнуудые дууладагын ходо гоёшоогшо хэмби. Шагнаадаш, дууниинь аалиханаар холоһоо соностоһоор, дүтэлхэ бүрээ шанга болохо. Тэрэ үзэгдэл, дуунуудайнь аянга мүнөөшые болотор элихэнээр ханагдадаг. Тиимэһээ арадай дууе балшар наһанһаа сэдхэлдээ шэнгээһэнби.

- Нургуулида нурха үедөө ансамбляда ябадаг байгаа ёһотойт.

- Үгы. Дуулажа дуратайшые һаа, 9-дэхил класста түрүүшынхией тайзан дээрэ гараһан хүм. Бага байхадаа, дуунуудһаань боложо, энэдхэг фильмнүүдые алдангүй харадаг хэм. Минии үеынхид бултал харадаг байгаа. Тиигээд лэ тэрэ дуунуудыень сээжэлдээд, сүлөө сагтаа, гэртэхи газраахи ажалая хэхэ үедөө һайса дуулаха. Эхин классуудта нуржа байхадаа, бидэндэ нилээд энэдхэг концерт харуулһанши гэжэ суг нурһан хүхэдни мүнөө хэлэдэг. Би тэрэнэ балай ханадагшыегүйб.

Классаараа автобусоор иишэ-тишээ ошоходоо, бултантайл адли дууладаг байгаа. Тэрэ үедэ шангаар лэ хоолойngoо гарабал, гоёхонор дуулаһан гэжэ ханахаш. Тиин манай хүхирөөһөнөө автобуснай одоол дорьбодог байгаа юм бэшэ гү. Үшөө нэгэ һонин юмэн гэхэдэ, гэрэмнай хажуугаар гаража ябаһан ехэшүүлэй бахана дээрэ гараад, дуу дуулажархи гэхэдэнь, хэнһээшые эшэнгүй, хамаагүй гараад дуулажархихаш. Энээн тухай нютагаймни наһатай үбгэн ходо хөөрэдэг хэн.

- Тиихэдэ та өөрыгөө гоёор дууладагби гэжэ ойлгодог байгаа гү?

- Дуунда дуратай хадаа гоёор дуулана гүб, али муугаар гү – намда хамаагүй хэн. Балай сэгнэлтэ табидаггүй байгаа. Зүгөөр нэгэшые үдэрни дуугүйгөөр үнгэрдэггүй бэлэй. Жэшэнь, радиоогоор буряад дуунуудые дамжуулхадань, гэрээ шэбхэдээд, тэдэниинь дахалдаад дуулаха. Хүршэмнай радиотнай иимэ шангаар дуулана аал гэжэ гайхадаг байгаа. Үгы һаа, толгойдоо хүнэг углаад, “Там вдали за рекой” гэжэ дуу оперноор дуулаха оролдохош. Суурятайгаар дуулахада, гоёл хэн даа. Ехэ цистернэ юмэ руу шагаагаад, өөртөө энэдхэг дуу гүйсэдхэжэ, сэдхэлэ ханахаш. Гоогоһо түүхэ үедөө талада дуулахадаш, абяаншн баһал ирагуу гоёор таран эдэлхэ. Нэгэ габэл, сабшалан гараад, “У-у-ужа-а-а-ам” гээд бүтүү хашхараад хоргодошохош, үбһэ сабшагад сошохо.

- Сэдэб Владимировна, та хайшан гээд иимэ ута хугасаада хоолойгоо зандань үлээжэ шадаа гэшэбта? Танда онсо нюуса бии гү? Магад, түүхэй үндэг уудагта.

- Намда ямаршые нюуса үгы, түүхэй үндэгшые хэрэглэдэггүйб. Дуулажа дуран, бэлиг шадабари бурханһаа, байгаалиһаа үгтөө гэжэ ханадагби. 30 гаран жэл дуулааб, үшөөшые шадал, хүсэл намда бии. Манай “Байгал” театрай дуушад баһал үни удаан соо дуулажал ябадаг. Гэбэшые миин һууха хэрэггүй. Жэшэнь, бидэ һүүлэй үедэ Вячеслав Баяндаевич Елбаевай “хэшээлүүдтэ” ябадагбди.

- Репертуартаа хэды дуутайбта?

- Олон. Зүгөөр баһаһаа хойшо мэдэхэ дуунуудни мянга гаран болохо юм бэшэ гү. Нэгэ үгөөр, бүхы буряад дуунуудые мэдэхэб.

- Зүрхэндэтай эгээл дүтэ дуун гэжэ бии гү?

- Бүхы дуунуудтаа адли дуратайб. Баяраар халима сагта баяртай, шог зугаатай дуун ойндош ерэхэ, гашуудалтай үедэ гуниг дүүрэн дуун ханагдаха. Дуун – минии ами наһан, ажабайдал, ухаан бодол... Энэ наһандаа дуу дуулахаһаа бэшэ, юушые шадахагүйб гэжэ нүхэдтөө энээн хэлэдэгби.

- Та “Байгал” театрта олон гүрэнүүдээр ябаат. Буряад дуу хаана дуратайгаар угтажа абадаг бэ?

- Дуун гэшээтай үнэхөөрөө хилэгүй. Дуунай аянгаар, дуушанай шэгээр удхыень хуу ойлгохоор. Жэшэнь, “Хуяа шэлын оройгоор” гэжэ аха дүү хоёр хүбүүд тухай уйдхартай дуун бии. Удхань гэхэдэ, нэгэниинь алдажа, нүгөөдээ буудажархина. Тиин арадай артист Балдансэрэнэй Тувшин энэ дуу ямаршые гүрэндэ дуулахадаш, хүнүүд бархиржа һуудаг гэжэ хэлээ хэн. Иихэдэ буряад дуунай иимэ ехэ хүсэтэй байна гэшэл даа. Энэ дугаа мартын 2-то баһа гүйсэдхэхэб.

- Сэдэб Владимировна, тусбүүд тухайгаа хэлэжэ үгыт даа.

- Залуушулда арадайнгаа дууну-

удые дамжуулха хүсэлтэйб. Мүнөө хоёр оюутадта заанаб. Гадна буряад дуу зүбөөр дуулажа нургахын тула ноотонуудтай тусхай ном гаргаха ханаатайб. Урданай буряад дуунуудта гоёолтонууд бии, ородоор тэдэниинь форшлаг, мелизм гэнэбди. Тиихэдэ хэрэгтэ хэрэггүй газарта гоёолтонуудые оруулжа болохогүй. Буряад дуу дуулаха онсо ёһо бии ха юм. Урданай дуун олон янзын байдаг: архиин, уусын, басаганай, бэһэлигэй. Жэшэнь, архиин дуунууд гэшээтай ямар нэгэн һайндэрэй үедэ үрээлэй орондо дуулагдадаг. Түнхэндэ үрээлүүдые хэлэдэггүй, дууладаг ха юм. Эдэ бүгэдые залуу үетэндэ заажа үгэхэ, нургаха – минии уялга. Тиихэдэ үшөө нэгэ хубиимни хүсэл гэжэ байха. Юуб габэл, һая “Байгал” театрта ерээд байхадаа, зүб дуулажа нургахын тула бүхы мэдээжэ заагдаһаа, тэрэ тоодо Гуржаб Алзамаевич Эрдынеевһээ, Надежда Казаковна Петроваһаа, Чимита Григорьевна Шанюшкинаһаа, Леонард Сергеевич Шоболовһоо хэшээлүүдые абагша хэм. Тэдэ намайе оперно дуушан шэнгээр бэлдээ. Тиимэһээ һүүлдэ камерна танхим соо фортепианотай концерт бэлдэжэ болохоб.

- Сэдэб Владимировна, һайнта даа. Ажалдатнай амжалтануудые хүсэнэбди. Арад зондоо дуунуудаа бэлэглэһээр байгыт даа.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

САГААН УУЛЫН УУЛЗАЛГА

**Бархан үндэр уулатай,
Байгал номин далайтай,
Саган мундаргата
Саяан үндэр уулатай,
Үдэ, Сэлэнгын
Уулзур дээр мөндөлхөн
Улаан-Үдэ хотодо
Ажаһуудаг, амидардаг
Ага найман эсэгын
Үри наһаһад олон,
Холо, ойроһоо бууһан
Хүндэтэ айлшад
Мандажа ерэхэн
Морин жэлэй
Сагаан һара,
Сагаалгание
Ага тойрогой
Могойтын аймагай
Сагаан – Уулаһаа
Хүн зон сугларжа,
Гоё найхан кафе соо
Баяртай, зугаатай**

**уулзажа,
Сайлаан, наадан
Февралиин 8-ай үдэр
үнгэрбэ.**

Сэрэгмаа Батожаргаловна Юндуноватай холбоотой боложо, “Землячество Сагаан-Уула” эблэлхээ урилга абажа, Валерий хүбүүнэйнгээ хэлэ бэшгэй эрдэмэй кандидат Марина ашатаа ошобоб. Айлшад олон.

Уулзалгын эхилээ үды байхада, һуужа байтарни, Сагаан-Уулын нургуулин ород хэлэнэй ба литературын багша, нургуулида музей байгуулһан Цыцыгма Гончиковна Цырендашиева хажуудамни ерэжэ һууба. Танисабанди.

- Би иимэ юумэ танда асарааб, - гээд нэгэ папка намда барюулба.

Нэгээд уншахадамни, гаршагын “Родом из детства (Детство Пурбо Балданжапова – тибетолога и фольклориста). Цаган-Оль. 2002 год».

Энэ багшада баярлажа, аза жаргал хүсэбэб.

Энэ уулзалга – баярай программа аргагүй бэрхээр зохёогдонхой. Цындэма Болотова, Дулмажаб Гомбоцыденова, Ц. Михайлова, Цырегма Юндунова – эдэ дүрбэнэй оролдолгон ехэ, удаан саг соо зохёогоо ёһотой. Бэрхэнүүд гээшэт!

Найр наада Ивалгын дасанһаа морилжо бууһан ламхай нэгээд, маани, мэгзэм уншаад, өөрингөө ажал тухай хөөрөө һэн.

Сагаан-Уула нутагһаа наһанайнгаа нүхэртэй ерэхэн захиргаанай гулваа Батор Чимитдоржиевич Жалсанов үгэ абажа, нутагай ажахы, амидарал, нургуули, больница, хүн зоной, адуу малай тоо толгой г.м. тухай ехэл һонирхожо шагнахар тоосоо хөөрөжэ үгэбэ. Аргагүй ехэ ажалтай хүн ябана гэжэ һанамаар. Бэрхэл хүтэлбэрлэгшэ ха даа. Хэлэнэн тоосоото үгэнүүд барандаа фото-материалнуудаар гэршэлэгдэхэдэ, хүнэй ухаан бодолдо, ойлгосодо эли, тодо боложо үгэнэ ха юм.

Дуу, хатар, сэсэн мэргэн үгэнүүд саашадаа үргэлжэлбэ. Артистууд, поэдүүдэй амаршалганууд ябжал байгаа.

Д.ДАРИЖАПОВА.

ОНОН ГОЛОЙ ЭРЬЕНЭЭ

Түүхэтэ домогто түрэл найхан нютагайнгаа зоной Сагаалганда зорюулһан хэмжээ ябуулга үзэһэн тухайгаа бэшэбэ.

Үргэн нэмжынэн хормойтой Будалан уулын орой дээрэнэ обёоржо харабал, холын нутагуудай хада уулын үндэрнүүд харагдаха. Будалан уула баруун хойто захадань, зүүн хойнонь- суута сэрэг нарһан, тэндэхэ урагшалхад, Тогоон шулуун, Онон голой эрьедэ нутагай зүүн урда хада Баатарай обоо, Ононой урда эрьедэ Гэдэргэ. Бултадаа монголшуудай мянгаад жэлэй саанахи һонин һонин түүхэтэй холбоотой. Булагай адаг гэжэ һуурин – колхозой түб. Карл Марксай нэрэмжэтэ эндэх колхоз табяад гаран онуудта миллионер болоһон юм. Тэрэ үеын түрүүлэгшэ Цыренов Цыдендоржие мүнөө болотор зон хүндэтэйгөөр дурдадаг юм.

Мүнөө эндэ агрокооператив “Будалан”, энэ ажахы даагша Дугаров Очир Бабужапович ажахы тухайгаа иимэ баримтанууды хэлэжэ үгэбэ. «Хүдөө ажахыда хэрэглэхэ табан зуугаад гектар газар дээрэ таряа таридагбди, мал үдхэдэг; найман зуу гаран үхэртэй, хоёр мянга табан зуу гаран хонитой, хоёр зуун далаад адуутай, гуша гаран зон ажалшад тэрээн соо малшад, механизаторнууд, жолоошод, зургаан хүдөө ажахын мэргэжэлтэд. Мүнгэ олдохонь бэлэн бэшэ саг байна, ажалайнь түлөө салынгиен таряа талхаар, малай түлгөөр үгэдэг ха. Яһала олон зон малай байра малтайн арендэдэ абадаг гэнэ. Солярка бензинэй сэн диелэхэн бэрхшээлтэй, тиимэһэн үмсын ажал эрхилэгшэды дэмжэхэ түсэбтэйбди,» гэжэ хөөрөбэ.

Будалан һууринай Захиргаанай толгойлогшо Жаргалов Батор Бадамалович тобшолол хэхэдэ хэлэбэ:» Найман зуун

гуша гаран хүн нутагтамнай ажаһуудаг, тэдэнэй зүүн гушан долоонийн наһанай амаралтада гаранхай, хүүгэдэй сэсэрлиг ба нургуулида зуу гаран үхибүүн, хүниие аргалдаг, нургадаг, хүмүүжүүлдэг зон хамта табяад болодог ха. Будалан нутаг тон олоншы зонтой бэшэ аад, хэжэ байһан ажалын эмхитэй, анханһаа занһан дүрим гуримтай. Эбтэй шударгы ажалша хүнүүд олон ажаһууна.

Февралиин арбан табанай үдэшэ Улаан-Үдэ филармонийн тайзан дээрэ Будаланай арадай театрай «Эсэгын найдал» гэнэн зүжэг харуулагдаба. Харагшад олоор суглараа. Зүжэг тухай хэлэхэдэ, иимэ. Найруулан табигшань Сультимов Бато, орлогшонь Жалсанов Дугар Балдоржиевич Мухар-Шэбэрэй Хүсөөтэ нутагай хүбүүн, Агада соёлой ажалшан. Мүнөө сагай тэнсүүригүй ябадал, харгыһаа халилга, мүнгэнэй түлөө мэхэлэлсэн, залуу хүнэй шэн зоригоо алдалга, эсэгын сэдхэлэй зоболон харуулагдана.

Артистнар үнэншэмэ бэрхээр наадажа, хүнэй сэдхэл хүмэрюулбэ. Гол нюур-ахын дүрэ харуулагша Намагуруев Санжа, дүү хүбүүн Дамдинов Балдан, эсэг-Сультимов Бато, эжы - Аюрова Очирма. Эдэ дүрбэн артистнарта хүгжэм зохёогшод, бэшэшье тухалагшад би. Хамта долоон зон болоно.

Энэ зүжэг Забайкалийн хизаарай арадай театруудай мүрысөөндэ Гран-придэ 2013 ондо хүртэһэн. 2008 ондо энэ театрта Арадай нэрэ олгодоһон. Оло дахин мүрысөөнүүдтэ хабаадажа, шагнал абаһан. Түрүү һууринууды езэлхэ хэрэгтэнэ ехэхэн хубитаяа оруулһан

найруулагша Норсонов Мункожаргал Жамбалович. Һүүлшын жэлүүдтэ дээдэ шатын найруулагша Кондратьев Владимир Ильич артистын ажалай оньһо олгуулжа, дүй дүршэлынь мүлһин, амжалтада хүргэһэн хүн гээд, театрай артистнар хүндэтэйгөөр дурсана. Улаан-Үдэ ерэхэдэн, Будаланай арадай театры альган дээрэ угтан абажа хамһалһан “Байгал” театр гоё найхан дуу, хатараараа энэ үдэшье шэмэглэбэ, зонийе хужарлуулба. Будалан нутагайхид хүтэлбэрлэгшэдтээ хотодо байдаг наһатай үгэд,

хүгшэдые золгожо, бэлэг барюулба. Кафе соо сайлалгын үедэ залуу зон һээр шаажа, шанга шандааһатай хүбүүд һээрнүүды хухалаа һэн. Залуушуулай энеэдэн, хүхилдөөн, хошон зугаа дэлгэржэ, нэрьмэ найхан найр болобо.

Урданайнгаа ёһо заншал алдаагүй, урагшаа һанаатай нутагайхидтаа хүдөө ажахыгаа хүгжөөжэ, хүдэр тэгшэ байдалтай һуухыень хүсэ.

**ГАЛИНА
ЕШИЖАНСОВА.**

2014 оной февралиин 17.

ШАГАЙ НААДАНДА УРИНАБДИ!

Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын театр арадай дунда һэргэн хүгжөөхэ, дэлгэрүүлхэ зорилготой Сагаан харын баярта зорюулагдаһан зургаадахи ШАГАЙ НААДА байгша оной мартын нэгэндэ мүрысөөнэй гуримаар үнгэрэгэ гэнэн шиидхэбэри абаба.

Шагай наадан бүри эртэ саһаа арадаймнай дунда айхабтар дэлгэрэнги байгаа. Хониной шагай хүүгэдэй нааданда ехэ үүргэ дүүргэдэг байһан, тэрээгээр наададаг наадануудынь олон байһан юм. Ябан ошон, элдэб эсын һонирхолтой наадануудай болон нааданхайнуудай дэлгэрэхэдэ, шагай наадан бага багаар хойшоо гаража захалаа, тийхэдэ сэнхир дэлгэсэй хүгжэлтэ мүн лэ горитойхон нүлөө энээндэн үзүүлһэн гээд шэнжэлэгшэд хэлэһэн байдаг.

Хүүгэдэй шагайгаар элдэб наада дуратайгаар наададаг хада айл бүхэн хэдэн үе дамжан суглуулһан олон шагайтай байдаг һэн. Хэнэйхи хэды шагайтайб гэжэ хүүгэд хүршэ айлуудайнгаа шагайн тоо мэдэхэ ябаа. Айл бүхэнэй тугал туулмагтай шагай харахада, үни удаан саг соо нааданда элэжэ, алтан шара болоһон, нүүргэдэһэндэ, сэсэгэй намаада, һонгинын набшаһанда гү, али шэнэһэнэй холтоһондо бусалгажа, хүрин улаан, хара хүрин, алтан шара болгожорхиһон байха. Газар хээрэ удаан байжа, саб сагааншые болоһон хүнгэнэн шагайнуудһаа гадна, түүхэйшгээр сэбэрлэгдэһэн шэлдэн хүндэ шанартай шагайнууд байха. Томо, жэжэ, хүндэ, хүнгэн – ямаршые шагай нааданда өөрын онсо үүргэтэй. Хүжюу хүүгэд суглараад, шагайгаар наадахаа дүхэриглен һуухадаа, юу наадахаяа зүбшэн шиидхэхэ. Наадагшадтай тооһоо, наадаха саһаа дулдыдажа, наадаха наадаха олохо. Шагайн нааданууд булта һонин.

Шагайнуудай буудал табан янзын түхэлтэй, тэдэнэ табан хушуу малнууд болгон нэрлэдэг. Бүхыгөөд унаһан шагайе «хонин», хонхойгоод унаһыень «ямаан», жэгдэ талаараа зогсоһыень «морин», хээтэй хажуугаараа зогсоһыень «үхэр», соройн бодоһыень «тэмээн» гэжэ нэрлэжэ болоо. «Бүхэ», «Хонхо», «Морин», «Үхэр», «Тэмээн» гэнэн нэрэтэйшые байха, нютаг нютагаараал халта илгаран һагад нэрлэхэнэ гадна, нааданай гуримууд ехэнхидэ адлинууд лэ байһан юм ха. Мүнөө үедэ тиимэ ехэ хурданаар

дэлгэрээшьегүй һаа, эндэ тэндэ наадажа захалаа, энэ наадан олоной һонирхол татадаг боложол байнал даа.

Нааданда оролсохо зургаатайһаа дээшэ наһатай зон үндэнэн хубсаһаяа үмдөөд хабаадаха, хоёр янзын мүрысөөнүүд наһанай илһаатай байха: хүүгэдэй дунда (6-тайһаа 14 хүрэтэр), ехэ наһатайшуул 15 наһанһаа дээшэ.

Мүрысөөнэй нэгэдэхэ янза – «НЯҺАЛАЛГА». Эндэ ехэ наһанай эршүүл, үхибүүд наадаха. Нүгөөдэнэ – «ШҮҮРЭЛГЭ». Эндэ ехэ наһанай эршүүл, эхэнэрнүүд, тийхэдэ хүүгэд хабаадаха.

Хабаадаха эрхэдэ хүртэхэ гээшэ түлбэритэй: хүүгэд 150 түхэриг, ехэ зон – 350 түхэриг мүрысөөнэй жасада оруулха.

Илажа тодорһон зондо шагналнууд гардуулагдаха, аһан ехэ шагнал – амиды хонин байха. Татьяна Базыровна түрүүтэй Матхановнатал гэр бүлэ энэ шагнал өөр дээрэ даажа абаа гэжэ онсолжо шухала.

Наадан тушаа асуудалнууд гарахадаа болохо, **222-818; 222-537** дугаарай утаһануудаар холбоо тогтоожо асуугаарайт.

СТС «БАЙКАЛ»

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)

ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
10.00 СКЕТЧ-ШОУ "ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!" (16+)

11.55 "ДО СУДА" (16+)
12.55 "СУД ПРИСЯЖНЫХ" (16+)
14.25 "СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ" (16+)

ДТВ

06.00 М/Ф
08.30, 10.00, 15.10, 19.00, 23.00 "УЛЕТНОЕ ВИДЕО" (16+)

03.55 "СМЕШНО ДО БОЛИ" (16+)
04.50 "С.У.П." (16+)
05.20 "ВЕСЕЛЫЕ ИСТОРИИ ИЗ ЖИЗНИ" (16+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 "СЕЙЧАС"
07.10 "УТРО НА 5" (6+)

НТВ

07.00 "НТВ УТРОМ"
09.40, 11.20 Т/С "ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"

Четверг, 6

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "ДОБРОЕ УТРО"
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05 "КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"

РЯТИЯ"
12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ (12+)

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 "УТРО С "ТИВИКОМОМ" (6+)

06.55 М/С "ПИНГВИНЁНОК ПОРОРО" (6+)

СМЕРЧ"
00.15 "СЕГОДНЯ. ИТОГИ"
00.35 Т/С "ДИКИЙ" (16+)

ДТВ

06.00 М/Ф
08.30, 09.30, 15.10, 19.00, 23.00 "УЛЕТНОЕ ВИДЕО" (16+)

ТНТ

07.00, 23.00, 00.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭСПРЕСС" (16+). ПОГОДА

СТС «БАЙКАЛ»

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)

НТВ

07.00 "НТВ УТРОМ"
09.35 "СПАСАТЕЛИ" (16+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 "СЕЙЧАС"
07.10 "УТРО НА 5" (6+)

Пятница, 7

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "ДОБРОЕ УТРО"
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05 "КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"

12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.10, 20.40 "ВЕСТИ-БУРЯТИЯ"

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 "УТРО С "ТИВИКОМОМ" (6+)

(6+)
06.30 М/С "ЛИЗУН И НАСТОЯЩИЕ ОХОТНИКИ ЗА ПРИВИДИЕНИЯМИ" (12+)

06.10 Т/С "ПРЕСТУПЛЕНИЕ БУДЕТ РАСКРЫТО"

ДТВ

06.00 М/Ф
08.30, 10.00, 15.10, 19.00, 22.00 "УЛЕТНОЕ ВИДЕО" (16+)

ТНТ

07.00, 00.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭСПРЕСС" (16+). ПОГОДА

СТС «БАЙКАЛ»

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)

НТВ

07.00 "НТВ УТРОМ"
09.40, 11.20 Т/С "ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА"

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30 "СЕЙЧАС"
07.10 "МОМЕНТ ИСТИНЫ" (16+)

РОССИЯ 1

06.00 "УТРО РОССИИ"
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО

Суббота, 8

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.45, 07.10 Х/Ф "БУДЬТЕ МОИМ МУЖЕМ"
07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
08.35 "ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!"
09.20 М/С "СОФИЯ ПРЕКРАСНАЯ"
09.45 М/С "СМЕШАРИКИ. НОВЫЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ"
10.00 "УМНИЦЫ И УМНИКИ" (12+)

РОССИЯ 1

07.10 Х/Ф "ДЕВУШКА С ГИТАРОЙ"
09.05 Х/Ф "САМАЯ ОБАЯТЕЛЬНАЯ И ПРИВЛЕКАТЕЛЬНАЯ"
10.50 "СУББОТНИК"

11.35, 15.00 ВЕСТИ
15.50 "СУББОТНИЙ ВЕЧЕР"
17.50 Х/Ф "СЛУЖЕБНЫЙ РОМАН"
21.00 ВЕСТИ В СУББОТУ
21.45 "КОГДА ПОЮТ МУЖЧИНЫ"
23.40 ВАЛЕНТИНА ЮДАШКИНА
01.45 Х/Ф "ЛЮБОВЬ НА СЕНЕ"

ТНТ

07.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС". ПОГОДА (16+)
08.00 Х/Ф "ЛЕДИ МАКБЕТ МЦЕНСКОГО УЕЗДА"
09.20 М/Ф "ПО ДОРОГЕ С ОБЛАКАМИ"
09.30 "УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". "НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ" (16+). ПОГОДА
09.45 "АФИША"
10.00 "ДВА С ПОЛОВИНОЙ ПОВАРА" (12+)

ТИВИКОМ

06.00, 10.00 "ВО САДУ ЛИ, В ОГОРОДЕ" (12+). ЗУРХАЙ
06.30, 09.30 "НОВОСТИ ДНЯ" (16+)
07.00, 09.00 "В ТЕМЕ" (16+). ЗУРХАЙ
07.30 "ЕВРОМАКС. ОКНО В ЕВРОПУ" (16+)

СТС «БАЙКАЛ»

08.00, 08.30, 11.05, 16.05, 19.05, 21.55, 23.25, 00.20, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С "СМЕШАРИКИ"

07.35 М/С "ПИНГВИНЁНОК ПОРОРО" (6+)
07.55 М/С "РОБОКАР ПОЛИ И ЕГО ДРУЗЬЯ" (6+)
08.30, 16.00 "МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ" (0+)

НТВ

07.05 Т/С "УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ" (16+)
09.00, 11.00, 14.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"
09.15 ЛОТЕРЕЯ "ЗОЛОТОЙ КЛЮЧ" (0+)

00.35 Х/Ф "МЕСТЬ БЕЗ ПРАВА ПЕРЕДАЧИ"
02.30 Т/С "Я ВСЕ РЕШУ САМА"
06.10 Д/С "ДЕЛО ТЕМНОЕ"

ДТВ

06.00 Х/Ф "МЭРИ ПОППИНС, ДО СВИДАНИЯ!"
09.00 Т/С "СВЕТОФОР"
11.00 Х/Ф "НАШ АМЕРИКАНСКИЙ БОРЯ"
13.00 "ПЕРЕЦТОЧКАРУ" (16+)

5 КАНАЛ

07.20, 09.05 Х/Ф "ЛЮБИТЬ ПО-РУССКИ" (16+)
11.00, 19.30 "СЕЙЧАС"
11.10, 11.55, 12.40, 13.25, 14.10, 14.55, 15.40, 16.25, 17.10, 17.55, 18.40, 19.40, 20.45, 21.55, 22.55, 00.00, 01.05 Т/С "СЛЕД" (16+)

Воскресенье, 9

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.50, 07.10 Х/Ф "ОДИНОКАЯ ЖЕНЩИНА ЖЕЛАЕТ ПОЗНАКОМИТЬСЯ"
07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
08.45 "АРМЕЙСКИЙ МАГАЗИН" (16+)
09.15 М/С "СОФИЯ ПРЕКРАСНАЯ"
09.40 М/С "СМЕШАРИКИ. ПИНКОД"
09.55 "ЗДОРОВЬЕ" (16+)

РОССИЯ 1

06.25 Х/Ф "АФОНЯ"
08.20 "ВСЯ РОССИЯ"
08.30 "САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР"
09.20 "СМЕХОПАНОРАМА"
09.50 "УТРЕННЯЯ ПОЧТА"
10.30 "СТО К ОДНОМУ"
11.20 "ВЕСТИ-БУРЯТИЯ". "СОБЫТИЯ НЕДЕЛИ"

ТНТ

07.30 Х/Ф "ЛЕТАЮЩИЙ КОРАБЛЬ"
08.35 "УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ".

"НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ" (16+). ПОГОДА
08.50 Х/Ф "ВАС ОЖИДАЕТ ГРАЖДАНКА НИКОНОВА"
10.15 ДО И ПОСЛЕ. ПОГОДА
10.30 "ВЕЛИКОЛЕПНАЯ ПЯТЕРКА". НОВЫЙ СЕЗОН ШКОЛА №64 - ШКОЛА №49

ТИВИКОМ

06.05 Д/Ф "ВКУС ЖИЗНИ: ДЕЛИКАТЕСЫ"
07.00, 15.00 "РАДАР-СПОРТ" (6+). ЗУРХАЙ
07.30 "ДОМАШНИЙ ЗООПАРК" (0+)

СТС «БАЙКАЛ»

08.00, 08.30, 08.50, 11.05 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С "СМЕШАРИКИ"
07.35 М/С "ПИНГВИНЁНОК ПОРОРО" (6+)

НТВ

07.05 Т/С "УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ" (16+)
09.00, 11.00, 14.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"
09.15 "РУССКОЕ ЛОТО ПЛЮС" (0+)

ДТВ

06.00 Х/Ф "ТРОЕ В ЛОДКЕ, НЕ СЧИТАЯ СОБАКИ"
08.50 Т/С "СВЕТОФОР"
11.00 Х/Ф "ОТ 180 И ВЫШЕ"
13.00 "ПЕРЕЦТОЧКАРУ" (16+)

5 КАНАЛ

07.30 Х/Ф "ЛЮБИТЬ ПО-РУССКИ" (16+)
09.25 КОНЦЕРТ "ВЕЧНАЯ ЛЮБОВЬ"
11.00, 19.30 "СЕЙЧАС"

11.10, 12.15, 13.20, 14.20, 15.20, 16.20, 17.25, 18.25, 19.40, 20.40, 21.35, 22.35, 23.35, 00.30, 01.30, 02.25, 03.25, 04.20, 05.15, 06.10, 07.10, 08.10 Т/С "ОПЕРА. ХРОНИКИ УБОЙНОГО ОТДЕЛА" (16+)

Advertisement for BURJAD THEATRE MARCH program. Includes dates, show titles like 'ШАГАЙ НААДАН', 'БУДАМШУУ', 'МАЛЫШ И КАРЛСОН', and contact info.

МОНГОЛОЙ ТЕЛЕВИДЕНИ ОРОН ДАЯАР

ДДЭШТВ гэхэн компани Ази даяар МонголоЙ телевизийн 40 гаран сувгуудыг, тийхэдэ англи, герман, ород, хятад хэлтэй DW-Asien, Outdoor TV, Bloomberg TV, Увэр Монгол ТВ, Одон ТВ, SupremeMaster, Australia TV, Дом Кино, Музыка, Телекафе, CCTV-5, Шанхай, Бээжин гэхэ мэтэ каналнуудыг үзүүлжэ байдаг томохон эмхи юм.

ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В ТЕЛЕПРОГРАММЕ

В телепрограмме с 27 августа, согласно ФЗ от 29.12.2010 «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», вступающему в силу с 1 сентября 2012 года, будут присутствовать знаки о возрастных ограничениях:

РЕМОНТ ПЛАСТИКОВЫХ ОКОН
Качественная установка, монтаж.
Работа любой сложности. Гарантия.
Тел.: 67-16-02.

Хүгшэн эжым нургаалнууд

БҮНЭТЭЙШҮҮЛЭЙ НҮР НҮЛДЭ ҮРГЭЭ

Мүнөө сагта эрэ, бүнэтэй хүнэй үүргэ ехэ ондоо, дорой болонхой гэбэл, олон зон намтай арсалдахагүй байха. Эрэ хүнэй нэрэ хүлдэ өөдөнхэ үргэжэ, үри хүүгэдтээ жэшээ болгон хүмүүжүүлхэ гэжэ урда сагһаа буряад эхэнэрнүүд оролдодог хэн. Үхибүүдээ хараад лэ, үбгэрһэн хадам эжы, абаяа үргэлсөөд, эрэ нүхэрэйнгөө ажаллажа асарһан салин хүлһөөр бултанаа тэжээгээд, үхэр малаа хараад, эдегээ буйлуулан, гал гуламтаяа унтараажархингүй, нангинаар сахидаг саг байгаа.

“ЭРЭ ХҮНЭЙ ДОСОО ЭМЭЭЛТЭ МОРИН БАГТАХА”

Мүнөө сагта манай гүрэндэ ажаһуудаг эршүүлэй ажабайдал, абаран зан, шэг шарайшые ондоо болоо. “Эрэ хүнэй досоо эмээлтэ морин багтаха”, “эрэ хүн сүхэржэ, уйладаггүй”, “эрэ хүн эхэнэр хүнтэй хэрэлдэжэ, адли боложо байдаггүй” гэжэ мэтэ олон нургаалнууды минии хүгшэн эжы Барбуу Дэлгэрэй Димид хэлэдэг хэн. Өөрөө 12 хүүгэды түрэнэн. Урдандаа үхибүүдээ дал соогоо хохир дээрэ түрэдэг байһан, хүршэ хүгшэд, һамгад хүйһэ хүндэхэ. Эрэ хүнэй хүлдэ, нэрэ өөдөнхэ үргэжэ, нангин шүтөөн болгожо, хүмүүжүүлэгдэнэн манай үетэнэй хуби заяаншые гайтай даа. Хүгшэн эжын эрэ хүн ямар габьяа, шэн зориг, эрэлхэг баатаршалга, үнэн сэхэ ябадал гаргаха ёһотойб гэнэн үгэнүүдынь минии наһанай үетэн хубүүд балайшые гэршэлээгүй бшуу. Абымни үетэнһөө сааша элинсэгүүдэймнай хүмүүжэл совет үеын маягаар һэлгэгдээ. Дайн даяарһаа, аюулта ушарһаа абарха, гал гуламтаяа сахижа байһан эхэнэр нүхэрөө аршалха, габьяагаа харуулха, һайрхаха саг үгы болоо. Эхэнэрнүүд һүбэлгэн ухаатай, трактор, гал тэргэ, мүнөө үеын оньһо техникэ эдлэжэ, эршүүлһээ дугуугүй ябадаг сагта эрэ хүнэй нур хүлдэ һуладаа. Энэмнай баһал эхэнэрһээ, эжыһээ дулдыдана ха юм даа.

МОНГОЛОЙ БҮНЭТЭЙШҮҮЛХЭЭ ЖЭШЭЭ АБАХА ГҮ?

Буряадтаа мэдээжэ наһажаал нэгэ

эгэшэ һаяшаг иигэжэ хэлэһэ нэн:

- Манай буряаднууды Монголд ажаһуудаг бүнэтэйшүүлэй жэшээ, урмаа хухархаар. Монгол бүнэтэйшүүлэе харахада, нурганинь сэхэ, үбсүүниин урагшаа түгльһэн, харасань сэхэ, хоёр гарнуудынь арбайгаад, мэнэ барилдан, дайсанаа унагаажарихаа байһан мэтэ гү, али юуб даа саб шүүржэ абаажарихаар бэлэн хэбэртэй. Харин Улаан-Үдын гудамжаар манай бүнэтэйшүүлэе адаглаад үзэл даа, - гэжэ хэлэхэдэн, түрүүн нэгэ заа буряад бүнэтэйшүүлэе үмөөрөө нэм. Нээрээшье, адаглажа харахадманн, энэ абжаа тон зүб хэлэнэ гэжэ мэдэрээб. Ажалгүй, али бага салинтай ажалтай, өөрынгөө бэлиг шадабар дүүрэн хэрэглэжэ шадаагүй, бээ хүсэд мэдэржэ, сэдхэлэй тэнсүүри олоогүй бүнэтэйшүүл манай дунда олон байна даа.

Тиимэһээ манай буряад эхэнэрнүүд бүнэтэй нүхэдтөө, аха, дүүнэртээ, хубүүдтээ, аша, зээнэртээ эрэ, аба хүнэй үүргэ тухай һайн ойлгуулха, зүб мөрөөр хүмүүжүүлхэ, нур хүлдэнь, одо заяаёны өөдөнхэ үргэхэ уялгатай.

БҮНЭТЭЙ ХҮН ГЭРЭЙ НҮР НҮЛДЭ ГЭЭШЭ!

Бүнэтэй хүн гэр бүлын эгээл хүндэтэй аба, эсэгэ гээшэ. Аба хүн гэрэйнгээ хоймор тала эзэлжэ, үри хүүгэдынь үбэр дээрэнь һуужа, эр-

хэлжэ, нургаал заабариинь шагнажа үндыдэг ёһотой. Гэрэй эзэн эхэнэр, үхибүүдэй эжы хада уулын нэмэридэ байһан мэтэ эрэ нүхэртөө түшгэлжэ һуудаг гээшэ. Тиимэһээ “хангай шэнги түшгэстэй абамни” гэжэ дууладаг ха юмбиди.

Абынгаа үгыдэ үглөө бүри сайнгаа дээжэ аяга соонь аягалжа табиха. Абынгаа ерэхэдэ, хүүгэдэйн сэдхэл баяраар билтарна. Абадаа үндүүлжэ, сэдхэлээ ханана, тэннинэ. Үрхэ гэрэй үмэг түшгэлгэ аба хүнэй өөрынгөө аягаһаа хэшэг абажа үгэхэдэ, хүүгэдтэ дээдын шагнал болоно.

ГЭРЭЙ ЭЗЭН - АБАДА ТАБАН ГОЛ ШЭНЖЭ БАЙХА ЁНОТОЙ

1. Аха бүхы юумэндэ аладай хараа, хожом холые бодохо ухаан.
2. Эрхим зан заншалаараа жэшээ харуулжа ябаха.
3. Түбшэн даруу, нам номгон, хүлисэнги сэдхэлтэй байлга, эб найрамдал баримталалга.
4. Ажабайдалаа хангаха дүй дүршэлтэй ажалша бүхэриг байлга.
5. Үри бээ үндылгэн нургажа, хүлынь дүрөөдэ, гарынь ганзагада хүргэхын үг зорилго.

“Абынгаа байхада, хүнтэй танилса. Агтынгаа һайнда газар үзэ”, “Түрэнэн дайда - эхэ. Абын нургаал - алтан”

гэхэ мэтэ оньһон үгэнүүд ёһотой зүб гээшэ.

Үри бээдээ хүндэлүүлхын тулада эхэ, эсэгэнэр өөһэдөө сэхэ сэбэр ябадалтай, ажалша бэрхэ, түрэл гаралдаа, хүршэ зондоо хүндэтэй байха зэргэтэй. Юрэ буряадай дунда олонхи түрэлхид ерээдүйнгөө харюусалгануудые хүсэдөөр сахижа, аба эжынэрээ һайханаар үргэхэ гэжэ оролдодог байна.

НОМГОН БАЙЖА, НӨН БОЛО, АЛИН БАЙЖА, АБГАЙ БОЛО

“Номгон байжа, ноён боло, аалин байжа, абгай боло” гэнэн оньһон үгэ бии юм. Урданай зон иммэл номгон даруу, түбшэн зантай байгаа. Тиихэдээ эсэгэнэ наятайшые байг, хубүүниин жаратайшые үбгэн байг, эсэгэдээ хубүүн лэ хадаа хубүүн. Тиимэһээ хубүүниин сэмэлүүлбэшье, эсэгынгээ урдаһаа огто дуугардаггүй, һөөргэдэдэггүй байгаа.

Альган дээрээ тэнжээжэ энэ болгоһон, нургаал заабари хэлэжэ, хүн болгоһон эхэ эсэгээ хүндэлжэ, үгһөөнь гарангүй ябаха, ехэ болоходоо, “тигэжэл намай хүн болгоһон” гэжэ ханажа, ашыень харюулхаа оролдохо гэжэ буряад зон үхибүүдтээ заадаг, захидаг байгаа. Эхэ эсэгэе хүндэлөөгүй һаа, бурхандаашые мургэхэдэ, аша туһа болохогүй гэдэг байһан гээшэ.

Табан иммэ буян бии юм:

1. Аба эжын аша туһа харюулһан буян.
 2. Арад зоной ашаар жаргажа ябахы хүсэһэн буян.
 3. Алтан дэлхэйн амитанай амиинь түбшэхэ буян.
 4. Дэлхэйн зоной амгалан ябахы хүсэһэн буян.
 5. Дайда гэмтээгшэдтэ үгэлигэ болюулхын буян.
- Эхэ эсэгын аша харюулһан буян эгээн дээрэ тоологдодог байна. Эрхын шэнээн байхадамни, Эжым, баабайм үргөөл даа. Эгээшье мүнөө ханахадам, Иигэжэл һуухым үргөөл даа.

Цырегма САМПИЛОВА.

Хайрата багшамни - Буда-Ханда Цырендоржиевагай бэшэһэн “Хүн болохо баһаа” гэжэ ном үндэлэгдэбэ.

ЭХЭ, ЭСЭГЭЭ ГОМДОХООНГҮЙ, ЭНХЭРЖЭ НУРАХА

Минии нэгэ танил эхэнэр намда иигэжэ хөөрбэб:

- Ямар муухай саг болоо гэшэб?! 80 наһатай хүршэ хүгшэмни хүнэй мэхэдэ ороо. Хэн бэ даа хонходоод, танай хубүүн ехэ авари хээд, хүниие дайраад байна гэбэ. Хэрбээ энэ дары 400 мянган түхэриг үгөөгүй һаатнай, хубүүнтнай түрмэдэ орохонь гээ. Тиигээд телефон утаһаа хубүүндэнэ үгэхэдэнэ, хубүүн мэгдэн: “Эжы, туһалыг даа. Мүнөө танда следователь эрэхэ, бүхы байһан мүнгээе үгөөрэйгты”, - гэбэ. Тэрэ хүгшэн һахы һалаг гүйжэ ябаад, буянай хэрэгтэ суглуулжа байһан 160 мянган түхэригөө дары түргэн хүрэхэ ерэнэн “мүрдэгшэдэ” үгэжэрхибэ.

Нэгэ хэды болоод, бэридээ хонходоод: “Юу хэжэ байнаш?! Тэрэ үбгэншни аюулда ороод байна ха юм?!” - гэжэ дээрэлхэн хэлэхэдэнэ, бэринь: “Юу хэлэнэт? Энэтнай мүнөөдэртөө гэрһээ гараагүй, хажуудамни һуунал”, - гэдэг ха.

Мэхэлүүлһэн хүгшэн милицидэ хандаба. Тэрэ “следователь” ямар бэ даа артистад адли, нэрыень мартааб гэжэ хэлэхэнэ бэшэ юумэ хэлэжэ шадабагүй. Иимэ муухайгаар зөөри зөөшэдэ обтолого ехэл нүгэл ха юм даа. Гурбан үдэрэй туршада тэрэ хүгшэндэ хэн бэ даа хонходоод, абая шэмээгүй байдаг хэн.

Иимэ муухай ушарнууд олон юумэнһээ дулдыдана. Эгээл шухала, гол шалтаг хадаа, энэ хүгшэнэй үри хүүгэдтээ эбтэй эетэй, эб нэгэдэн ажаһуудаг һаа, тохёолдохогүй хэн. Бэриее шоо үзэжэ, хо-дол хэрэлдээ гаргажа, хубүүнэйнгээ нюур дээрэ

“һамганайнь үнэн бэе” харуулха гэжэ оролдожо байдаг хэн гээд хүршэнэрын тэмдэглээ. Хэрбээ эбтэй эетэй байдаг хаань, иимэ ушар болохогүй һааб даа. Буянтай, бурхантай хүгшэн эжы боложо, үри хүүгэдтээ жэшээ болон ажаһууа гэжэ нургаал ганса буддын шажантанай уялга, үүргэ бэшэл даа. Алишые арадта, буддын шажантан гү, али үнэн алдартан гү, нэгэл адли буянтай, нэгэл адли нүгэлтэй зүрилдэн ажаһууна ха юмбиди.

ХҮГШЭРХЫН ДАЛАЙ ЕРЭХЭЛ ДАА

Минии хүгшэн эжы 98 наһан хүрэтэрөө ухаан һонор, һүбэлгэн, хурдан ажаһуугаад, оройдоол 7 хоногой туршада хэбтэрин болоод, бурханайнгаа орон руу морилоо хэн. Минии аба одхон хубүүншые бэшэ һаа, найдамтай эжымни туһаар хоюулаа хүгшэн аба Ширабай Сампил хүгшэн эжы Дэлгэрэй Димид хоёрые гурбан зөөлэниие үзүүлжэ, үтэлхэ сагтань, хүгшэрхын далайн ерэхэдэ, буянтайгаар үргэжэ харалсанан юм. Алишые арадта наһатай зондо гурбан зөөлэниие үзүүлхэ гэжэ ёһо гурим байдаг. Алишые сагта хүгшэрһэн аха захатанаа хо-дол хүндэлжэ, зөөлэн эдээ эдиолжэ, зөөлээн үгэ хэлэжэ, зөөлэн унтаридэ хэбтүүлжэ үргэдэг юм.

Үри бэнэрэй олонхын эхэ эсэгэдээ энэрхы зөөлэхэнөөр хандадаг, “хүгшэрхын далайн” ерэхэдэ, үбдэхэ, ядаха сагтань үнжэгэн зөөлэхэнөөр хардаг, туһалдаг гээшэ.

Эсэгэ хүниие гомдохобол,

Сүмбэр уула хэмхэрхэ,

Эхэ хүниие гомдохобол,

Һүн далай шэргэхэ,

- гэнэн гүнзэгы удхатай зарлиг мурнүүд “Гэсэр Богдо” үльгэр соо бэшээтэй байдаг.

Түб Азида амидаржа һуудаг арадууд эртэ урда сагһаа хойшо эхэ эсэгэе ехээр хүндэлдэг байһан гэжэ эдэ мурнүүд гэршэлэнэ. Түрэнэн эхээ хайрлажа, энхэржэ нураха гээшэ бусад хүнүүдые ходо хүндэлжэ ябахын зүргэ болодог ха юм.

Цырегма САМПИЛОВА.

Танилсагты: шэнэ ном

ЗОНДОО ТУҢАТАЙ ЗОХЁОЛШО ЛАМХАЙ

Февралийн 28-да Буряад ороной Үндэһэтэнэй номой санда шэнэ "Путешествия Масандая - вождя сэгэнүтов" гэнэн һонирхолтой номтой танилсалга болохо. Номой автор - Хурамхаанай "Гандан Ше Дувлин" дасанай лама Олег Намжилов, уг гарбалайнгаа түүхэ үнинэй шэнжэлдэг юм. Тэрэнэй бүлын элинсэг Масандай гэжэ хүн 13-дахи зуун жэлдэ агууехэ Чингисхаанай сэрэгтэй хамта байлдаануудта хабаадаһан тухай түүхэ угһаа угта дамжуулагдадаг байһан юм. Бага наһанһаа тэрэ түүхэ дуулаһан, ехээр һонирходог байһан Олег Намжилов тэрэн тухай ном бэшэхэ гэнэн нангин һанаагаа бээлүүлбэ. Ном бэшэхэдэнь, "Тайны Бурятии" хэблэл өөрынгөө хүсөөр гаргадаг байһан мэдээжэ редактор, түүхэшэн Батожаб Раднаев тухалаа. Тэрэ ном ехэ гүнзэгүйдхатай гэжэ тэмдэглэе:

- Мянгаад оной урда тээ Киргизин, Таджикистанай, Туркменин, Казахстанай, Узбекистанай болон ондоошье зүүн зүгүүдэй хизаар дайдаар ислам шажанай холо урда тээ буддын шажан ехээр дэлгэрэнхэй байһан юм гэжэ хитад, араб, персийн түүхэшэд олоор гэршэлдэг. Харин Александр Македонскийн манай ээрын урдахи 300-гаад гаран онуудаар Азийн бүхы түб дайлажа диэлэнэй һүүлээр греческэ соёл Индийн буддын шажанай соёлтой холилдон, грекобуддийска эрдэм болбосорол гэжэ бии болоо, - гэжэ Батожаб Очирович хөөрөө. Тиимэһээ Чингисхаанай Дунда Азийн гүрэнүүдтэ добтолон, гар соогоо оруулан байха үедэ буддын шажан исламда диилдэн үгы болоогүй, тэрэнэй олон гэршэлгэнүүд, шажанда шүтэдэг арадуудшы Дунда Азида үшөө бии байһан юм. Тэрэ үедэ грекобуддийска эрдэм болбосорол үшөө ехээр һандараагүй, Чингисхаанай сэрэгэй Дунда Азие эзэлэн байхада, ямар һонирхолтой ушарнууд болооб гэжэ энэ ном соо харуулагдана. Ном ехэ һонирхолтой, мүнөө сагай

эрилтээр ехэ хүнгэн, ойлгосотой хэлээр бэшээтэй. Тэрэнэй хажуугаар болоһон ушарнууд бултадаа түүхын гэршэлгэнүүдтэ.

Номой автор уг гарбалаараа барганай сэгэнүүд болоно. Урдын сагта Енисей мүрэнэй хажуугаар гурбан отогоор ажаһуудаг байһан гэжэ авторай үгэдэ бэшээтэй. Олег Намжилов ехэ гэгээрүүлгын ажал ябуулдаг, хүн зондоо һайн сэдхэлээрэ тухалдаг гэжэ гэжэ нютагайн зон хэлсэдэг. Энэ жэлэй январь һарада баргалан буряадуудай хэлэнэй диалектнүүдэй толи гаргаа. Тэрэн тухай удаадахи мэдээсэлдэ бэшэхэбди.

Харин "Путешествия Масандая - вождя сэгэнүтов" гэнэн номой презентаци (танилсалга) Буряад ороной Үндэһэтэнэй номой санда үнгэрхэ, номтой ба уран бэшээшэ ламатай дүтэ танилсахыетнай урина. Тэндэһээ ном худалдажа абаад, уншаха аргатай байхат.

Жэлһээ жэлдэ һонин шэнэ бэшээшэд бии боложо, арад зонойнгоо түүхэ, соёл үргэжэ, ажабайдалдань ехэ удхатай нүлөө оруулжа байһандань һайшаалтай.

Баира БАЛЬБУРОВА.

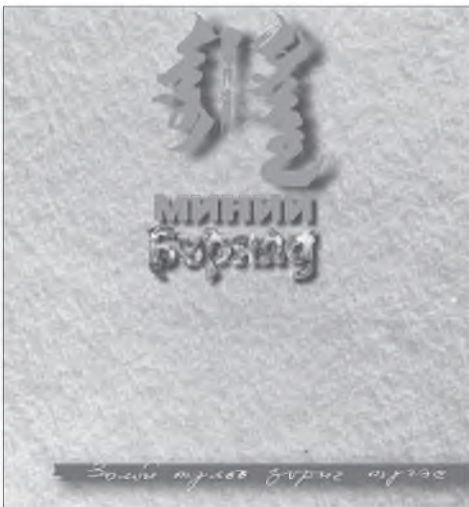
«МИНИИ БУРЯАД» СЭТГҮҮЛ МҮНДЭЛБЭ

Энэ жэлэй эхиндэ Буряад орон дотор «Минии Буряад» гэжэ нэрэтэй шэнэ сэтгүүл хэблэлһээ гараб. Тус сэтгүүлэй (фото-альбомой) ахамад редактор олонитэдэ мэдээжэ болоһон сэтгүүлшэн Норжима Цыбикова; редактор Даша-Доржо Болотов.

Буряадай, Монгол гүрэнэй, Урда (Үбэр) Монголой сэтгүүлшэд, зохёолшод эмхидхэлэй, зохёон бэшэлгын, фото, уран зурагай горитойхон ажал бүтээгээ. Энэ ажал хэһэн хүнүүдые нэрлэе. Нэн түрүүн Н.Цыбикова, Д.-Д.Болотов болоно. Буряад Республикаһаа сэтгүүлшэд Александр Махачкеев, Елена Ширибон, Радна-Нима Базаров, Амгалан Жамсоев, Дмитрий Алтаев, Туяна Лыгденова, Чимита Батоцыренова, Агаһаа Жалсан Лубсандашиев, Сергей Доржиев, Баярма Баторова; Үбэр Монголһоо Намнандоржын Сэмжэд; Монголһоо Батажаргалай Чинзориг, Базарсадын Батцэрэн; дизайн бүтээгшэд – Бальжинима Доржиев, Аркадий Батомункуев.

"Минии Буряад" гэжэ сэтгүүлые амаршалагшад, гурбан ороной түлөөлэгшэд профессор Д. Бямбасүрэн, доктор С.Ш. Сэрэндаш, профессор Ш.Б. Чимитдоржиев.

Тус сэтгүүл дотор буряад зоной соёл, ёһо заншал, абари зан, хэлэ

бэшэг зураглан харуулагдана. Элитэ ажал ябуулагшад, эрдэмтэд, соёлшод тухай мэдээсэл байха юм. Түүхын баримта материалнууд үгтэнхэй.

Сэтгүүлэй эхиндэ иигэжэ хэлэгдэнэ: "Буряадые бусад яһатанһаа онсолжо гаргаха олон шэнжэ бии. Гэхэ зуура хүн бүхэн соомнай һуугаа Буряад баһал ондо ондоо. Хүндэтэ уншагшад, Буряадайнгаа дүрэ хүрэг зуража, зол жаргалайнгаа түлөө зориг түгэс урагшаа дабшя!"

Ширип ЧИМИТДОРЖИЕВ,
түүхын эрдэмэй доктор.

Этигэлэй харгы

ЯБА - МЭДЭ

1. Хүн түрэнһэндөө баярлажа яба.

2. Хүн түрэнһэндөө баярлажа яба. Айлай хүрээниие тононгүй яба.

3. Айлай хүрээниие тононгүй, Ан гүрөөһэниие алаңгүй, Амитан бүхэниие хайрлажа яба.

4. Амитан бүхэниие хайрлажа, Алибаа эхэнэрые һосонгүй, Архийн духаряатай ушарангүй, Арьяа-Баалада хүгэдэжэ яба.

5. Арьяа-Баалада хүгэдэжэ, Арюухан басагадта дуулажа, Буряад хэлээ орхингүй, Бурханай номдо хүгэдэжэ, Буддынгаа шажанда мүргэжэ яба.

6. Буддынгаа шажанда мүргэжэ, Бурхан багшын заншалтай, Дүүрэн тэгшэ зөөлэн, Дасанай хуралда баярлажа, Сэлмэг арюун сэдхэлтэй, Сагаан-Шүхэртэ бурхантай яба.

7. Сагаан-Шүхэртэ бурхантай, Сагаан һанаагаар дүүрэн, Муу һанаатантай нүхэсэнгүй, Майдариин хуралда орожо, Талынгаа сээгүүдтэ баярлан, Тантрын хургаалье мэдэн, Тарниин хүсье тоолон яба.

8. Тарниин хүсье тоолон, Томо дасаниие гороолжо, Юртэмсын баялигта хомхойронгүй, Юрын үбгэжөөлые шагнажа, Ухаан эрдэмээр баян, Уулын эзэдтэ үргэлтэй, Бэээрээ нүгэл хэнгүй яба. Баярлаха, уулзаха нүхэдтэй яба.

9. Баярлаха, уулзаха нүхэдтэй, Бурхан багшын хургаалаар Ухаанай нүгэл хэнгүй яба. Уужам сэхэ харгы замтай, Уг гарбалаа тооложо, Үлэн хоһониие эдеэлүүлжэ, Үндэһэ һуурияа мэдэжэ, Диилэхэ нэгэеэ баһангүй, Дара-Эхэдээ мүргэжэ яба.

10. Дара-Эхэдээ мүргэжэ, Дуулим дайдаа магтажа, Түрэл нютагаа бусажа, Түрэл хэлээ үргэжэ, Буряад хэлэн бурханай гэжэ, Бурханай үгэнэн наһатай, Болохоор хэрэг бүтээжэ, Буддынгаа гарбалье үзэжэ, Тарниин жолоошондо хүгэдэн, Тарнида һурахаа оролдон яба.

11. Тарнида һурахаа оролдон, Тоонто нютагаа дуулажа, Таалан угтаха нүхэртэй, Талаан бэлигтэниие үргэжэ, Багшынгаа хургаалье хүндэлжэ, Багшын шабиб гэжэ баярлан, Хайрата гансадаа тухалан, Хүбүүгээ дүрөөдэ хүргэн, Баялиг зөөриде хомхойронгүй, Баяшулда хоролхон атаархангүй, Буянаа үсхэжэ, баян яба.

12. Буянаа үсхэжэ - баян, Буянгаар баян - үшөөл баян, Бурханай орондо түрэхөөр, Бурханай урда буян хэжэ, Хүн түрэнһэндөө шадалтай, Хүн зоние баярлуулжа, Нарын толондо унтангүй, һанаһан хэрэгээ бүтээжэ, Хүнэй уринэртэй хэрэлдэнгүй, Хэрүүл татагшадта дүтэлэнгүй, Гансахан эсэгээ үбгэрүүлжэ, Гаргаһан эхээ зобоонгүй яба.

13. Гаргаһан эхээ зобоонгүй, Газарай амитаниие алангүй, Буянаа нэмээн суглуулжа, Зандан-Жуу Бурханда айлшалан, Ринпоче багшанарта шүтэжэ, Тэжээһэн амитанаа үлэдхэнгүй, Нүгшэһэн хүндэ уйлангүй, Далайгаар харгынье хаангүй, Нүгшэһэн хүниие гороолонгүй, Нүгөөдэ түрэлдэнь даадхажа, Зобожол ябаһанаа мэдээд, Золтой жаргалтай оролдожо яба.

14. Зол жаргалтай нүхэсэжэ, Сухалаа хүдэлгэн уурлангүй, Тамын оронһоо һэргэлэн, Тамада унахагүй буянтай яба. Модоной набшаһа таһалангүй, Далай мүрэниие бузарлангүй, Голой эрьедэ архидангүй, Байсын шулууе хүдэлгэнгүй, Хоролхоһон хүндэ хорогүй яба. Гэрлэһэн хүниие һалгаангүй, Аха зоние хүндэлэн, Этигэлэй харгыда орожо, Хамбын намтарые үзэжэ, Этигэлэй хамбада мүргэжэ яба.

15. Этигэлэй хамбада мүргэжэ, Анаагай дасаниие гороолжо, Аршаан булагһаань хүртэжэ, Хамбын хургаалда хүгэдэжэ, Буддынгаа шажанай түлөө Багша хамбада найдажа, Буряадтаа хүгэдэн мүргэжэ, Ондоо шажанда гүйнгүй, Муугаар ламанарые хэлэнгүй, Буддын шажаниие муудхангүй, Бурханай зураг хулуунгүй, Түбэд бэшэг талаар хаянгүй, Дотороо сүхалдангүй - сэлмэг, Ухаагаа сэлмэжэ - сагаан, Сабдагаа хүндэлэн үргэжэ яба.

16. Сабдагаа хүндэлэн үргэжэ, Сабдагта үгэжэ үргэлтэй, Хадамтай эхэнэртэй оролдонгүй, һамгатай эрэтэй холболдонгүй, Дүүхэн басаганда тухатай, Эгшэ, ахаяа хүндэлжэ, Тунгалаг булагһаа хүртэжэ, Халуун аршаанһаа амсажа, Мундарга, Саяандаа мүргэжэ, Мүнхэ Сагаан сарьдагтал яба. Алтай Хангайдаа хүгэдэжэ, Хуушан монгол бэшэгээ һэлмэдэл хурсаар мэдээд, Харбаһан годлидол мэргэн гэжэ Уран хэлэтэй яба.

17. Хүн зоние хэрэлдүүлэнгүй, Хүнэй хоорондо яһа хаянгүй, Худал үгөөр шашангүй, Хулгай хэжэ зобонгүй, Хоһон үгөөр хөөрэнгүй, Хүн, амитаниие хороонгүй, Нүгэлэй далайтай һундалдангүй, Сагаан эдеэнһээ хүртэжэ, Сагаан һанаагаар баян, Амитан бүхэнэй түлөө Ушарһан гансаа һайнаар абаад, Голхороо шэнгээжэ баярлан, Гомдожо уйдаһанаа багтаажа, һүүдэрэй саг дүтэлхэ гэжэ мэдээд яба. Баялиг зөөри хэрэлгэнгүй, Нүгэл, буянаа абаад ошохооб гэжэ мэдэ.

18. Нүгэл, буянаа абаад ошохооб гэжэ мэдээд, Айл, аймагые тононгүй, Амитан бүхэниие хайрлажа, Арьяа-Баалада хүгэдэжэ, Буддынгаа шажанда мүргэжэ, Сагаан-Шүхэртэ бурхантай, Тарниин хүсье тоолон, Баярлаха, уулзаха нүхэдтэй, Дара-Эхэдээ мүргэжэ, Тарнида һурахаа оролдон, Буянаа үсхэжэ - баян, Гаргаһан эхээ зобоонгүй, Золтой, жаргалтай ябажа, Этигэлэй хамбада мүргэжэ, Сабдагаа хүндэлэн үргэжэ, Уран хурса хэлэтэй Хүн түрэнһэндөө баярлажа яба.

Амгалан БУДАЕВ,
поэт, нагнаа лама
(наг – тарни, паа-нюусын эзэн),
Хунчен Ченагцанг багшын
хургаал шудалагша,
арадай баряашан.

Галина ДАШЕЕВА хэблэлдэ бэлдэбэ.

Уран зохёолшын шэн габьяа

Алдарта Алханын, арюухан Ага нютагай эрхим дээжэ буряад хүбүүдэй нэгэн Дамбинима Цырендашиев «Сэмүүн саг» гэхэн ном соогоо ХХ зуун жэлэй 20-30-аад, 40-өөд ба дайнай үүлээрхи жэлүүдэй агын буряадудай ажабайдалыё үнэн зүбөөр харуулна. Туд ном аргагүй ехэ баримтата материал дээрэ үндэхэлэгдэнхэй: буряад үбгэд, хүгшэдэй, залуушуулай, дунда наһатанай, үри хүүгэдэйн хөөрөөнүүд, дурсалганууд, нанамжанууд, мэдээжэ журналистуудай, хүдөө бэшэгшэдэй, багшанарай статьянууд, архивай дансанууд, номуудһаа цитатанууд, һонин зонтой авторай өөрөө уулзажа хөөрэлдэн хөөрөлдөөнүүд, арадаймнай 1930-аад онуудай хамалганай үеын мэдэгдэзүй түүхын үйлэ ушарнууд, дуунууд болон бусад. Автор залуу наһанһаа энэ сэдэб тухай хүн зонтой хөөрөлдэжэ, уулзажа, наһанһаа ханал бодолоо саарһан дээрэ бэшэжэ, суглуулжа, бүридхүүлжэ ябахан байгаа.

АРАДАЙНГАА ТҮҮХЫЕ МҮНХЭЛӨӨЛ...

2012 ондо «Сэмүүн саг» гэхэн номыё багша, уран зохёолшо, нарин дархан, уран зурааша Дамбинима Цырендашиев хэблүүлээ һэн. Туд номдо үгтэһэн нэрэ удхаараа, тэрэ сагайнгаа байдалыё тайлбарилһан бодолоороо аргагүй таараа гэжэ ажаглахаар. Гадна автор олон хоморой эрдэмшэнжэлэлгын номуудыё эрхимээр хэрэглээ гээд онсолон тэмдэглээ.

«Сэмүүн саг» гэхэн номой хэлэн аргагүй баян: тон гүнзэгы бодолоороо, уран һайхан нугалбаряараа, онсо өөрэ стилээрэ илгарна гэжэ тэмдэглэхээр. Хэнэишьё мэдһээр, өөр дээрэ, гэр бүлөөрөө репрессии үзһэн зон энээн тухайгаа хөөрэхөө нэгшье үгэ хэлэхэ, шэбэнэхэеэ эрхэгүй, огто дурагүй һааб даа. Теэд автор арад зонтоёо һайханаар үгээ ойлголсожо, тэдэниие хөөрүүлжэ, өөртөө этигүүлжэ шадаһан хүжэсгүй зоригтой баттар болон. Тиин мүнөө дээрэ авторай бэшһэн зохёолой мурнууд - арадаймнай түүхын «алтан дүһалнууд» боложо үгөө. Сэхын хэлэхэдэ, олохон лэ зомнай түүхэеэ өөртөө үбэртэлөөд лэ, хада гэртээ харинхай ааб даа.

Тиин Дамбинима Цырендашиев «Сэмүүн саг» гэхэн номойнгоо арайл нара харахыё үрдингүй, 88 наһандаа бурханайнгаа орондо ошоо юм. һуулшингээ үдэр болотор абамнай номоо заһалсажа, бодолоороо хубаалдажа байгаа гэжэ үхибүүдын бэшээн. Тиигэжэ үри хүүгэдэйн ашата абангаа бүхы наһанайн хэрэгыё ялас гэмээр түгэсхөө гэжэ мэдүүлээ.

«... Амгалан тэнюун Ага нютагай-хиднай али тухай юмэ үзөө гэшэб?! Ангийн тэмсэлдэ абтажа, аха дүүнэр тэмсэлдээ... Агынхиднай ямар олоор сүлүүлээб, хаалгааб, алуулааб? Түрмэ сүлэлгөөршье, дайн дажарташье бүһэтэмнай ямараар хороо гэшэб?! Хан гэхэ копейхэ абангуй, бүхы наһаяа колхоздо ябахан хүгшэд, үбгэднай дууһажал байна...» (Н. 6), - гэжэ автор бэшээн. Буряадуд Коми АССР-тэ, Эрхүүгэй, Томско областадо, Красноярскын хизаарһаа Сагаан, Мүһһэн далай хүрэтэр, Нарымай, Воркутагай, Колымагай, Магаданай, Бодайбогой, Соловкин болон бусад лагерьнуудта эльгээгдһэн байдаг. Гадна сүлэгдэгшэдэй Агын, Шэтэн, Улаан-Үдын түрмөнүүдээр зобоһиень автор жээшээгээр баримталан зураглана.

1920-өөд онуудаар шэнэ засагай түлөө гүрэн соомнай хүлгөөтэй байдал тогтоо һааб даа. Илангаяа хилэдэ дүтэ оршоһон Ага нютагта: сагаантан, улаантан, семёновтон, табхаевтан болон бусад. Хилын саана гарашан энэ зон үдэр, һүнигуй гүйлгэлдэхэ, һүндэлдэхэ, буряадудай мальень, мори унаеень тонохо, буляаха, хүбүүдэнь баалалтаар сэрэгтэ татаха, эхэнэрнүүдэнь хулууха гэхэһээ эхилээд лэ, юу барагдаха даа...

Энэ түүхын хүлгөөн соо эрх бэшэ орошоһон юрын буряад хүн яаха байгаа гэшэб? Хэниинь дайсан, хэниинь хамгаалагша юм, мэдэхэ юмээн байхагүй... «Улаантанһаашье, сагаантанһаашье бэээ абарха саг орожо ерэхэ... Теэд иимэ хэсүү байдалда ороод байхадаа, буряа-

дуд буряад арадыё үндэхөөрнь үгы хэхэ ябадалай үүсхэгдэһэниие тодоор гэршэлнэ. Хамалганай үедэ буряадудыё худалга, дайн соогуур тэдэний хосоролго демографияин талаар горитой нүлөө үзүүлээ. Зуун жэлэй саана буряадуд болон түркменүүдэй тоо адлирхуу байбал, мүнөө түркменүүд хэдэн миллион болонхой, харин буряадуд - хахад миллионһоо доошо болодог» (Н. 227), - гэжэ Дамбинима Цырендашиев бэшээн.

Эндэ номһоо нэгэ жэшээ дурдая: Ивалгын Хамба байһан Гомбын Жамбалдоржо ламын хөөрөөгөөр, автор иигэжэ бэшээн: «...эне тэрэ түрмэ, лагериин оёорһоо 9 ламанарыё дары түргөөр Москвада асаруулаа гэшэ ха. Эдэ ламанартай Сталин өөрөө нюураараа уулзажа, иимэ асуудал табьяа гэшэ ааб даа: «Яагаад Германиин фашис сэрэгыё тогтоохо ёһотой? Яагаа һаа, Москвагаа немецэй гарта оруулхагүй ёһотой? Энэ хоёр асуудалдамни ерэхэ һүни соо бодожо, ... харюуень үглөө үглөөгүүр үгэхэт. Өөрөө ерэхэб», - гэхэн гэлэй. Болзоото сагтаа тэдэ ламанар иимэ харюу үгэбэ: «Бидэ шэрүүн халхи, шурьга буулгажа шадаха байнабди. Мүн хойшодоно ехэ хүйтэн жабар асарха шадалтайбди. Зүгөөр уншаха ном болоод бага сага гартаа бариха зэбсэг хэрэгтэй. Эдэ бүгэдэ хэрэгсэл Улаан-Үдын музейн дараанда, Одигитриевскэ сүмэ соо байна ёһотой». Энэ харюу дуулаад, тэрэ доронь тон түргэнөөр ниидэдэг самолётто нэгэ ламыё һуулгаад, НКВД-гэйхид Улаан-Үдэ хото буужа ерһэн ха. һүниин дунда музейн ажалшадтай тон шуухала 2-3 хүниие асаржа, энэ собор сооһоо хэрэгтэй хэрэгсэлээ абаад, тэрэ дары ерэгшэ зон Москвага бусаба. Ерэн сасууны тэрэ доронь 9 ламанарыё Москваһаа хажуу гэшээн, хүдөө үндэр газарта гаргажа, уншалгыё бүтээгдэб. Энэ уншалган ойр зуурахан саг соо, хаража байхада, тоншьё ээлтэй-

хэнээр бүтэбэ һэн ха. Тэндэхэ эдэ зоной бусажа ябахадань, тэнгэри муудажа эхилбэ. Үдэхэлэн тээ шурган эхилжэ, саһаар шабадажа оробо. Хүйтэн шэмэрүүн гэшэнь тусгаар һэн гээд тэрэ сагыё мэдэхэ зон дурсадаг юм...

Тэрэ 1941 оной ноябриин 7-ой парадта Совет гүрэнэй эгээл ехэ ноёдой хажууда Буряадай ерээдүйн Дармаа Хамба сэрэгүүдыё баруулжаны үдэшлэсэжэ байһан гэжэ бэшээшэ бэшээн. Тиин Сталиной дэмжэлтээр, 1945 ондо Дээдэ Ивалгада түрүүшын дуган баригдаа һэмнай (Н. 299-301).

Мүнөө болотороо II дэлхэйн дайнда (1941-45 онуудта) совет арадта «господин Мороз» туһалаа гэжэ бүхэдэлхэйн зон хэлсэдэг гэшэ ааб даа, харин Д. Цырендашиев бэшэхэдээ, И. Сталин нюуса «метеорологическа» зэбсэг хэрэглэһэн гэжэ тэмдэглэнэ. Энэ нюусын «нюусаараа» үлэшһэндэнь автор халаглана.

Мүнөө үеын зондо автор «Сэмүүн саг» гэхэн номоороо олохон лэ асуудалнуудыё табина. Эдэ асуудалнуудын буряад хүн бүхэнэй сэдхэл зурхыё шэмшэрүүлнэ, дайрана, хайлуулна... Эгээл харамсалтайнь гэхэдэ, бага яһатан буряадуд ямар олоороо, гэр бүлөөрөө «гүрэнэй гэмтэд» гэжэ хардуулһан байна гэшэб! Юрын лэ хүдөөгэй ажаллан, сэхээтэн, ламанар хайшан гэхэдээ «японой тагнуулашад», «панмонголистууд» болошодог байһан саг гэшэб! «Иимэ муухай үе сагыё гаталан гараабди. Энэ манай ябажа гараһан зам түүхэ болон, энээниие хюһажа хаяхын аргагүй, муу, хайнтайнь бултгыень лэ тон зүбөөр, байһан соонь харуулха гэшэ манай уялга мүн», - гэжэ журналист Д. Жугдурова бэшэһэн юм. (Н. 259). Энэ нангин уялгыё Д. Цырендашиев сүм дүүргээ гэжэ хэлээ һаа, алдуу болохогүй. Удаань минии нэмэхэ юмээн гэхэдэ, туд номой гол бодол һургуулинуудай, колледжын, дээдэ һургуулинуудай программануудта оруулагдаха зэрэгтэй. Гадна эрдэмтэдтэ, аман уран зохёол шэнжэлэгшэдтэ, түүхын, буряад хэлэнэй багшанарта ажалдань тон хэрэгтэй ном болон. Тиимэһээ «Сэмүүн саг» гэхэн номыё дахин хэблүүлхэ асуудал хаража үзэхэ, гадна ород хэлэндэ оршуулжа, Росси, Буряад оронойнгоо үргэн олон уншагшадта хүргэхэ тон шуухала.

Манай нанамжаар, туд ном ганса Агын буряадудай түүхэ бэшэ, харин буряад арадаймнай гашуу-

далта түүхын хуудануудай нэгэн болон: хамалган, хашалганда хардуулһан олон гэм зэмгүй зондо энэ ном мүнхын хүшөө боложо үгөө. Илангаяа автор өөртөө, өөрынгөө хөөрһэн, бэшһэн үгэдөө аргагүй нарин нягта гэжэ ажаглахаар, юундэб гэхэдэ, фактическиё материалнуудаа архивай дансын баримтануудаар, номой цитатануудаар, хүнүүдэй хөөрөөнүүдыё олон зоной хөөрөөгөөр батална. Уран зохёолшын, бэшэһын нангин уялгыё эрхимээр, гүйсэд дүүргээ гэжэ һанагдана.

Тиин ном соо олон зоной хөөрһэн багахан түүхэнүүдһээ бүридһэн буряад арадай ХХ зуун жэлэй бодото түүхэ харуулагдаа гэжэ тэмдэглэхээр. Манай нанамжаар, Дамбинима Цырендашиев буряад уран зохёолдо шэнэ жанр нээжэ, тэрэниинь ород литературада полифоническа роман-исповедь гэжэ нэрлэгдэдэг. Ород литературынын мэдээжэ уран зохёолшон Светлана Алексиевич энэ жанраар эхэнэрнүүдэй дайнай үеын ажабайдалыё «У войны не женское лицо» гэхэн ном соогоо харуулһан байдаг. Тиихэдээ хүнэй тэрэхын аргагүй хатуу байдалда сэдхэлэйн байдалыё тайлбарилха уран зохёолшын онсо дүршэл ажагламаар. «Сэмүүн саг» гэхэн зохёол тухай литературоведүүд өөрынгөө үгэ хэлэхэ бээ гэжэ ехэтэ найдагдана.

Гадна туд ном соо авторай нэгшье дүрэ-зураг, намтарыень олохогүйт. Энэ юун тухай хэлэнэб гэхэдэ, Дамбинима Цырендашиев туд номоо бэшэхэдээ, алта мүнгэнэй, нэрэ түрын, алдар сугагай түлөө бэшэ, харин буряадайнага түүхэдэ «арадай үнэн үгыё» нэмэри оруулжа, соёл болбосоролгойнгоо түлөө үнэнхэ зүрхэнһөө зүдхэнэниинь элирнэ.

Дамбинима Цырендашиев буряад арадайнгаа «сагаан толбото» түүхэдэ асари ехэ нэмэри оруулжа, аба, эжингээ хайрата нэрыё хэтын хэтэдэ мүнхэлбэ. Автор мүнөө үеын зондо арадайнгаа түүхыё ялас гэмэ бэлигээрэе дамжуулжа шадаа. Тиин «Сэмүүн саг» гэхэн номой автор Дамбинима Цырендашиевыё арадайнгаа урда шэн габьяатай байһанайн түлөө Буряад Республикын Гүрэнэй шангай лауреат болгохыё дурадханаб.

Х.Г. ЦЫДЕНОВА,
Буряад Республикын
Һуралсалай политикаын дээдэ
Һургуулийн багша.

ЭХЭ МОНГОЛ ХЭЛЭМНАЙ

АЯЛГАН ҮЗЭГҮҮД (БЭШЭМЭЛ)

	а	э	и	о	у	ө	ү
ЭХИНДЭ	ᠠ	ᠡ	ᠢ	ᠣ	ᠤ	ᠥ	ᠦ
ДУНДА	ᠠ	ᠡ	ᠢ	ᠣ	ᠤ	ᠥ	ᠦ
АДАГТА	ᠠ	ᠡ	ᠢ	ᠣ	ᠤ	ᠥ	ᠦ

АЯЛГАН ҮЗЭГҮҮД (ДАРАМАЛ)

	а	э	и	о	у	ө	ү
ЭХИНДЭ	ᠠ	ᠡ	ᠢ	ᠣ	ᠤ	ᠥ	ᠦ
ДУНДА	ᠠ	ᠡ	ᠢ	ᠣ	ᠤ	ᠥ	ᠦ
АДАГТА	ᠠ	ᠡ	ᠢ	ᠣ	ᠤ	ᠥ	ᠦ

бэшэмэл	дарамаал	бэшэмэл	дарамаал
ᠠ	титим	ᠠ	титим
ᠡ	шүдэн	ᠡ	шүдэн
ᠢ	шэлбэ	ᠢ	шэлбэ
ᠣ	гэдэһэн	ᠣ	гэдэһэн
ᠤ	һүүл	ᠤ	һүүл
ᠥ	орхисо	ᠥ	орхисо
ᠦ	номо	ᠦ	номо

ТАЙЛБАР: а, э аялган үзэгэй дунда ба адагта орохо хэлбэри адли. А, э – е урдахи үзэгһөө һаланги гү, али хамтадань бэшэнэ.

ДАДАЛГА (упражнени): 1. аялган үзэгэй хэлбэри бүхэниие бүтээхэ зурлагые тооложо нэрлэ. Жэшээн: «а» аялган – үгын эхиндэ титим шүдэн, үгын дунда – ганса шүдэн, адагта – орхисо, һүүл гэдэн хоёр хэлбэритэйгээр бэшэгдэхэ, «э» аялган – үгын эхиндэ титим, дунда – ганса шүдэн, адагта – орхисо, һүүл гэдэн хоёр хэлбэритэйгээр бэшэгдэхэ, «и» аялган үгын эхиндэ – титим, шэлбэ, дунда – шэлбэ, адагта – номо бэшэгдэхэ, «о», «у» аялган үгын эхиндэ – титим, гэдэһэн, дунда – ганса гэдэһэн, адагта – гэдэһэн ба номо бэшэгдэхэ, «ө», «ү» аялган үгын эхиндэ – титим, гэдэһэн, шэлбэ, дунда – ганса гэдэһэн, адагта – гэдэһэн ба номо бэшэгдэхэ. 2. Долоон аялган үзэгүүдые оло дахин дабтажа, буулгажа бэшэгты.

Лопсон ЧОЙНЗИН багша (И.В. Сотников) хэшээл үнгэргэбэ.

УЛААН-ҮДЭДЭ АГУУЕХЭ ЧИНГИС ХААНАЙ СЭРЭГШЭД ТУХАЙ ФИЛЬМ ХАРУУЛАГДАХА

“Аравт” (арбан сэрэгшэд) гэдэн фильме “Монголфильм” болон Доктор Монголой “Нүүдэл соёл” гэдэн компаниуд гурбан жэлэй туршда харилсан хүдэлмэрилжэ бүтээгээ юм. 2013 ондо тэрэн жэлэй эрхим фильм гэжэ тодоржо, “Тоо марал” шанда хүртөө гээд тэмдэглэстэй. Харин мартын 5-да 15.00, 18.30 сагта Бурядай филармонин танхим соо энэ фильмтэй танилсуулга үнгэргэгдэхэ гээд дуулгая. Бүтээлые найруулһан мэдээжэ режиссёр Доржийн Золбаяр түрүүтэй бүлэг айлшад тус хэмжээ ябуулагда хабаадахаар хүлээгдэнэ.

Фильмдэ наадаа гэдэл: Доктор Монголой түлөөлэгшэд – “Чингис хаан” гэдэн сериалда Чингис хааниие наадаһан мэдээжэ актёр Б.Баасанжав, Б.Аюурдарь, А.Жамбал, Ч.Бодь, Э.Буянхишиг; Монголой талаһаа – Монголой Гүрэнэй шангай лауреат, соёлой габьяата ажал ябуулагша Д.Сосорбарам, габьяата артистнар Е.Цог болон Б.Жаргалсайхан, соёлой түрүү хүдэлмэрилэгшэд Д.Гүрсэд, Г.Золбоот, Н.Онон, С.Ариунбямба, Ц.Цэрэнболд, Г.Алтаншагай, Б.Амарсайхан, Д.Ганцэцэг.

“Аравт” – түүхэтэ бэшэ, уран хайханай фильм гэжэ ойлгохо хэрэгтэй. Тинхэлээрээ Чингис хаанда бэшэ, харин сэрэгшэдтэн имэ ехэ анхарал хандуулагдаба гээшэ. Тэдэнэй байра байдал, бэе бэетээ харилсалга, хараа бодолнууд, баяра болон уйдхараа хубаалдалга мэтын энээнһээ урид зураглагдадаггүй, Чингис хаанай һүүдэртэ үлэшэдэг зүйлүүд тодорхойгоор харуулагданхай.

Фильм соо зураглагдаһан үйлэ хэрэг XIII зуун жэлдэ болоно. Чингис хаан монгол туургата арадууды нэгдүүлхын тула тэмсэһээр. Тин эсэргүүсэн бодоһон угсаатантай шанга тулалдаһанай удаа агууехэ хаанай сэрэгэй дунда тарбаган тахал (чума) дэлгэрнэ. Сэрэгэ абархын тула Чингис хаан эсэргүүсэн бодоһон угсаатанай байрладаг газар шадархи хада дээрэ ажаһуудаг суута эмшэниие оложо асархыень арбан сэрэгшэдһээ бүридэһэн дайшалхы бүлэгтөө захирна. Аюул дүүрэн энэ холын харгыда арбан сэрэгшэд ямар бэрхэшээлнүүдтэй дайралданаб, хайшан гэжэ тэдэнээ дабажа гаранаб... – эдэ бүгэдые һонирхон харахат.

ДЫЖИТ МАРХАДАЕВА.

"ГАНДАН" ДАСАНАЙ ЗУРХАЙ

Мартын 3, гарагай 2, монгол литын 2, харагшан тахья, шоройдо хуудалтай, 1 сагаан мэнгэтэй.

Энэ үдэр тушаалда ороходо, арга эмнэлгэ эхилхэдэ, хуули баталхада, сүүдэй заргын шиидхэбэри гаргахата да байна. Холын харгыда гаралтагүй.

"Гандан" дасанда үглөөнэй 9 сагта "нама", "Жамсаран" сахюусанууд, үдэрэй 14 сагта "Табан харюулга" уншагдаха.

Мартын 4, гарагай 3, монгол литын 3, хүхэ нохойн, түмэртэ хуудалтай, 9 улаан мэнгэтэй.

Энэ үдэр хуулига хэрэг эрхилхэдэ, эм бүтээхэдэ, холын харгыда гарахада, гэр ба бусад барилга хэхэдэ байна. Үнэ абал, эд зөөри ба мал элбэгжэхэ.

"Гандан" дасанда үглөөнэй 9 сагта "нама", "Жамсаран" сахюусанууд, үдэрэй 14 сагта "Табан харюулга" уншагдаха.

Мартын 5, гарагай 4, монгол литын 4, хүхэгшэн гахайн, огторгойдо хуудалтай, 8 сагаан мэнгэтэй.

Энэ үдэр аралжаа наймаа эрхилхэдэ, модо отолхо ба үйлдбэрлэхэдэ байна. Холын харгыда гарахада, хүн зонтой хэрэлдэхэ, зүрилдэхэдэ муу. Үнэ абал, бэе махабадай үе мүүсн ба мэдэрэлэй хүсэн шангадхагдаха.

"Гандан" дасанда үглөөнэй 9 сагта "нама", "Жамсаран" сахюусанууд, үдэрэй 14 сагта "Табан харюулга" уншагдаха.

Мартын 6, гарагай 5, монгол литын 5, улаан хулганын, уһанда хуудалтай, 7 улаан мэнгэтэй.

Энэ үдэр буянта байн хэрэг үйлдэхэдэ, холын харгыда гарахада байна. Модо отолхо, сабшаха, үйлдбэрлэхэдэ муу. Үнэ абал, эд зөөри ба үхэр мал элбэгжэхэ.

"Гандан" дасанда үглөөнэй 9 сагта "нама", "Жамсаран" сахюусанууд, үдэрэй 14 сагта "Табан харюулга" уншагдаха.

Мартын 7, гарагай 6, монгол литын 6, улаагшан үхэрэй, уулада хуудалтай, 6 сагаан мэнгэтэй.

Энэ үдэр эд зөөриэ элбэгжүүлхэ, арьбажуулхата да, аралжаа эрхилхэдэ, эм бүтээхэ ба уужа эхилхэдэ байна. Мал худалдахата да, холын харгыда гарахада сээртэй.

"Гандан" дасанда үглөөнэй 9 сагта "нама", "Жамсаран" сахюусанууд, үдэрэй 14 сагта "Табан харюулга" уншагдаха.

Мартын 8, гарагай 7, монгол литын 7, шара бар, модондо хуудалтай, 5 шара мэнгэтэй.

Энэ үдэр эд зөөри худалдан абахада, холын харгыда гарахада, газар элдэхэдэ, уһаар хангалгада байна. Үнэ абалтагүй.

Энэ үдэр "Гандан" дуганда үглөөнэй 9 сагта "Баян Намсарай" хурал, үдэрэй 14 сагта "Отошо" хурал уншагдаха.

Мартын 9, гарагай 1, монгол литын 8, шарагшан туулай, хийдэ хуудалтай, 4 ногоон мэнгэтэй.

Энэ үдэр дасан ба бусад нангин шүтөөнэй барилга эрхилхэдэ байна, тушаалда томилогдоходо, эм бүтээхэдэ, мори ургалан хургахата да, эм бүтээхэ ба уужа эхилхэдэ байна. Үнэ абал, ута наһатай болохо. Холын харгыда гаралтагүй.

"Гандан" дасанда үглөөнэй 9 сагта "Бурхан баабай", үдэрэй 14 сагта "Сүнды" уншагдаха.

Энэ зурхай "Гандан" дасанай гэбгы Зоригто лама (6-дахы таһаг) бэлдэбэ.

Дасанай хаяг: Улаан-Үдэ хото, проспект Автомобилистов, 1 «К» (Стрелка).

Цыбан БАТАДАМБАЕВИЧ БАЗАРОВАЙ 50 наһанай ойдо зорюулнаб

Баян домог Хэжэнгын Бадма сэсэгэй хүрээ соо Бардам омог хүбүүдэй Баглаа эбтэй дүхэриг соо Эрын үндэр заяанай Эржэн богоһо алхажа, Таби наһанай дабаанай Тэнсүүр барин тогтобош.

Нарата энэ хорбоо соо Наһатын зуладал бадарһаар, Хориин залаа угууд соо Харибад галзууд тодорһоор, Нүгэл буян тэнсүүлжэ, Нүхэдэй дунда шалгарнаш. Аха захаяа хүндэлжэ, Арюун үгэ анжарнаш.

Улас түрын Хуралда Ухаан засаг зохёолсоош. Улаан-Үдын техникум

Ударидажа гоёонош. Оюутадай гэгээрэл Ошотуулан мандуулнаш. Залуу үеын сэдхэл соо Золто хуби эзэлнэш.

Эрдэм соелой хүгжэлдэ Эршэ зоригоо зорюулнаш. Үнэр баян буряад соо Үндэр нэрээр эздэлнэш.

Мүнхэ угайш тоонтонууд Могсохоной хүрээ соол, Сарюун тугайш хүлдэнүүд Сагаан Хүртэйн толон соол. Талын сэлмэг нэбшээн соо Түрэл нютагаа бусаарай, Майлын шаргал намаа соо Мозойн талада буугаарай.

Тайгын хүниин зүүдэн соо

Түүдэг тойрон нуухалди, Урдын сагай домог соо Угай хүлдэ нюухалди. Үүрэй эртын хараан соо Уулын орой шэртэхэш, Булган эхэ дайдадаа Бугын дуудаа шагнашаш.

Худан голой долгинһоо Хүлэр сээжээ нэргэжэ, Буурал хадын орьёлһоо Бууһан аршаан хүртэжэ, Мандал Үлзы наранһаа Манлай хэшэ абаарай, Нармай үндэр заяанһаа Наһанай хүгжэм татаарай. Түрэл ехэ Буряадтаа Түшэг найдал абаарай, Түрэл энхэ арадтаа Тулга мүнхэ байгаарай.

Д. ДОРЖИГУТАПОВ.
2013 он.

ШАГАЙ НААДАН

Буряад арадайм балшар хүүгэдэй абдарай баялиг Шагай наадан гэжэ шэдитэ наадан бии нэн. Хони, ямаанай үе мүүсн шэмэтэй яһан гүүлэжэ, Араата шүдэндэ ялартараа мэрүүлхэ ямбаатай нэн.

Тэрэ шагаймнай юрын яһан бэшэ, Табан зүһэтэй, табан удхатай нэн. Тэмээн, үхэр, морин, хонхо, бүхэ гэнэн Табан тээшээ үзэгдэлтэй юм нэн.

Һубарюулан шагай олоор зогсоожо, Заримын гүйдэлшэ хүлэг болгожо, Нааданай ёһоор тэдэнэе хоризо, Нараа буляалдан, мори урилдааш.

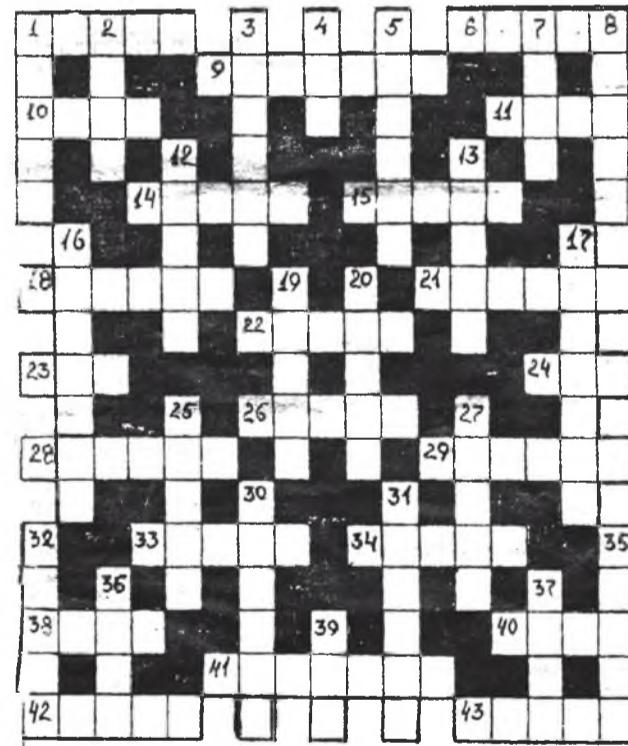
Шэрдэгээр дүүрэн тараан хаяжа, Шадаһан хүниинь шагай няһалха, Шадаагүйнь ноһаа аршаха, Шарьяса энеэлдэн, шагай няһалхаш.

Һэнжүүр дээшэнэ шэдэн, тодон, Альгандаа тэрэнээ багтаажа ядан, Абыаста наадандаа зүрхөөрөө орон, Бахархан һүхирэлдэн, шагай шүүрэхэш.

Дүхэриг тойрожо, мэлхэй дархалан, Тажагар бэеыень үезлэн хубаан, Маягтай һонёор яаралгүй мүлхюулэн, Тоомтой бодомжолон, мэлхэй наадашаш...

Түрэл арадайм хүүгэдэй наадан... Хаан наадан, ямбаата наадан... Годоһон туулмагаар дүүрэн, Ахаһаа дүүдэ, абаһаа бүүбэйдэ үгтэн, Айлһаа айлда, эдир зүрхэндэ элшэ бадараан, Гарһаа гарта, халуун альгандай абыаса тараан, Хүн зондоо баяр үршөөдэг Туулмагаар дүүрэн баялиг нэн...

Баира БАЛЬБУРОВА.

КРОССВОРД: ЭХИР ҮГЭНҮҮД

ХАЖУУ ТЭЭШЭЭ: 1 - буян ... 6 - тангариг 9- гай ... 10 - далай 11 - дайда 14 - дайн ... 15 - хатуу 18 - талха ... 21 - зүүн 22 - зан 23 - унжагай 24 - дүн 26 - бэлэг ... 28 - һогтуу ... 29 - аза ... 33 - номгон ... 34 - ой ... 38 - худа 40 - баясхалан 41 - худалдаа ... 42 - бороо 43 - тэншүү ...

ДООШОО: 1 - үншэн ... 2 - дуу ... 3 - үбшэ ... 4 - гасуур 5 - залхуу ... 7 - хатан 8 - эдишэ ... 12 - түрэл ... 13 - хуурмаг 16 - хаамжа ... 17 - саарла ... 19 - эетэй 20 - бэлиг 25 - дасан ... 27 - үлгэ 30 - үбһэ ... 31 - байра ... 32 - хуушуур 35 - үйлэ ... 36 - ноёд 37 - бардам 39 - эрэ ...

енс - 63 нвсб - 73 вилч - 63 редх - 53 рллтлхх - 73 вейвсб - 73 нецилх - 03 елгач - 72 нелүү - 52 мейрар - 02 иебге - 67 нечрүүл - 71 лелстх - 97 вейлх - 31 ларел - 71 епсбсб - 8 нсех - 7 недиес - 5 нел - 4 непдех - 3 нллт - 2 еснэх - 1

ООПООЙ
лент - 34 вейвсб - 74 немиен - 74 вейвсб - 07 редх - 38 елгач - 72 нелүү - 52 мейрар - 02 иебге - 67 нечрүүл - 71 лелстх - 97 вейлх - 31 ларел - 71 епсбсб - 8 нсех - 7 недиес - 5 нел - 4 непдех - 3 нллт - 2 еснэх - 1

СЭПСЕТ ЛХЖХАХ КОЧХ

Буряад үнэн
Учредители:
Глава Республики Бурятия,
Народный Хурал Республики Бурятия,
Правительство Республики Бурятия
Директор-главный редактор - В.В.ХАРТАЕВ
Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА

ТЕЛЕФОНЫ:
21-54-54 - приемная
21-35-95 - замдиректора - редактор газеты "Бурятия"
21-68-08 - редактор
21-64-36 - замредактора, ответственный секретарь
21-67-81 - выпускающий отдел
21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций
21-63-86 - отдел социально-политических проблем
21-64-36 - отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, редакция журнала "Одон"
21-06-25 - редакция журнала «Байгал»
21-60-21 - редакция журнала «Морин Хуур», отдел книгоиздания
21-62-62 - реклама
21-50-52 - отдел распространения

АДРЕС РЕДАКЦИИ И ИЗДАТЕЛЬСТВА:
670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. ГАЗ РБ «Издательский дом «Буряад үнэн»».
Подписной индекс 50901
Газета зарегистрирована Управлением Федеральной службы по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций по Республике Бурятия
Свидетельство ПИ № ТУ03-00304 от 29 июля 2013 г. www.burinen.ru e-mail: unen@mail.ru
Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн». Отпечатано с готовых диапозитивов в ОАО «Республиканская типография». Адрес типографии: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13. Подписана в печать 26.02.2014 в 17.00 - по графику; 26.02.2014 г. в 17.00 - фактически. Объем 6 п.л. Заказ №1201. Тираж - 4000 экз.
Цена свободная.
* Материалы на платной основе.
ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (I этаж), Тел.: 21-62-62, 21-60-91 тел./факс: 21-54-54

Буряад хэлэнэй хэшээл

САЙН БАЙНА,
ХҮНДЭТЭ
ҮХИБҮҮД!

ЗДРАВСТВУЙТЕ,
ДОРОГИЕ
ДЕТИ!

ТАНИЛСАЯБДИ

ДАВАЙТЕ
ПОЗНАКОМИМСЯ

БИДЭ БУЛТА
АХА ДҮҮНЭРБДИ

МЫ
БРАТЬЯ

Буряад хэлэндэ нуража эхилхэндэтнай бидэ ехэ баяртайбди. Туһалха хүсэлэнтэйбди, суг наадахабди, баярлахабди, буряадаар хөөрэлдэжэ нурахабди.

Мы очень рады, что вы начинаете учиться бурятскому языку. Мы вам будем помогать. Вместе будем играть, радоваться, учиться говорить на бурятском языке.

Би Барбаадайб.

Я Барбаадай.

Би Батан Туулайб.

Я Батан Туулай.

Би Тоохон Тобшоб.

Я Тоохон Тобшо.

Би Толи Байсаб.

Я Толи Байса.

Би Шэгшүүдэйб.

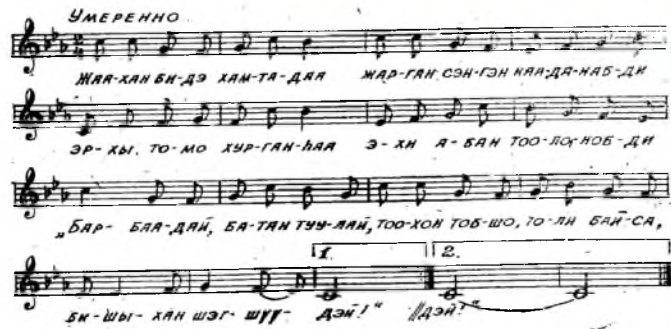
Я Шэгшүүдэй.

Д.МОГОЕВАГАЙ
"Амар сайн, үхибүүд!" номноо абтаба.

Үгэнь Г.ЧИМИТОВЭЙ Хүгжэмынь С.МАНЖИГЕЕВЭЙ

дуу сээжэлдэе

ТАБАН ХУРГАН

Хэрэг ажал хэхэдээ,
Хэмгүй уран манай гарай
Табан сэсэн хурганууд
Таатай зохид нэрэтэйл даа.

Тоохон Тобшо,
Толи Байса,
Бишыхан Шэгшүүдэй!"

Дабталга:
"Барбаадай,
Батан Туулай,
Тоохон Тобшо,
Толи Байса,
Бишыхан Шэгшүүдэй!"

Дабталга:
"Барбаадай,
Батан Туулай,

Тоомтой жаахан бидэнэр
Тоо, бэшэгтэ нуранабди.
Табан хурган тухайгаа
Танил дуугаа дууланабди.

Багша, уран зохёолшо, уран зурааша Ким Шогдопович ЦЫДЕНОВЭЙ мүнхэ дурасхаалда зорюулагданан «Эхэ нютаг – эльгэн тоонто» гэнэн мүрысөөндэ илагшадай найруулганууд

ЭХЭ НЮТАГ – ЭЛЬГЭН ТООНОМНИ

Түрэл найхан тоонто нютаг хүн бүхэндэ гансахан, нангин юм.

Минии тоонто нютаг «Үлзы найхан Үльдэргэ». Тоонто нютаг тухай олон номууд соо бэшэгдэнхэй, би ходо уншадагби. Манай нютагай, суутай, Буряад ороной, Россиин Федерациин соёлой габьяата хүдэлмэрилгэшэ, поэт Булат Намдакович Жанчиповай 3 боти ном, «Үлзы найхан Үльдэргэ», манай колхозой түрүүлэгшэ Далай Цыдыпович Галсановай ударидалга доро манай нютагай багша-поэтесса Цырен-Ханда Ринчиновнагай «Мүнгэн сэргэм Үльдэргэ» гэнэн номууд соо ямар найханаар нютаг, ажалай түрүүшүүл тухай бэшэгдэнхэй гээшэб?

Манай гэрэй урдуур Харгаһата гол урдадаг. Ехэ бороогой ороходо, үерлэдэг, түргэн шууятайгаар урдадаг. Горхоной хойто бэдэ үндэр набтар болдог-солдог болонхой, «Гахай багшын» галаа түлхэдэ, газар дулаахан наранда шарагдажа, эдэ болдогуудшы унтаһан нойрһоо һэриһэндэл, үнды үндыһөөр, шобогорхон жаахан добуунууд болоод, үһанинь багтажа ядан, түри түриһөөр булаг тэһэржэ, аршаан охитойгоор сасардаг. Энэ аршаан ехэ сэбэрхэн, хүйтэн, уужа ханалгүй, нюдөө угаахада, һайн болодог, нюдэнэй аршаан, хүн шэл амһарта соо залажа абадаг.

Горхоной хажуугаар, саһанай хайлажа эхилхэдэ, түрүүшын хүхээн ургынууд бултайдаг. Тиигһээр хүхы шубуунай донгодожо эхилхэдэ, үнгэ бүриин: шара, сагаан, хүхэ, ягаан сэсэгүүд бүлэг бүлэгөөрөө үржажа, хүлөөшые табиха газаргүй, гэшхэхэ хайрлахаар гоё найхан байгаали болодог. Тээ байтараа, наран сэсэг, намняа баабай, ая ганга, хүхэ арса гаража, найхан үнэрөөр, адисаар хүртэһэндэл байдаг. Иимэл найхан лэ даа, минии нютаг, минии тоонто!

Нютагай шэмэг, баруун таладань үнгэ бүриин шэрээр гоёһон мори урилдаанай ипподром. Үндэр томо гэрнүүд урагша хойшоо жэрылдэн 5-6 үйлсэ болодог. Манай үйлсэ колхозой түрүүлэгшэ, коммунист, сэрэгшэ, 30 мянгатан байһан Сампилон Жамбал Доржиевичай нэрээр нэршэнхэй.

Иимэ найхан нютагаараа омогорходогби. Томо болоходоо, хүдөө ажахын дээдэ нургуулида нуража, специалист болоод, нютагайнаа үшөө гоё найхан болохыень оролдохоб.

Бата ЖАМБАЛОВ,
Үльдэргын дунда нургуулийн 8-дахи ангиин нурагша.

УЛХАСАА ТООНО ЭГЭЭЛ СЭНТЭЙ

Түрэл хэлэн, түрэн дайда... Эдэ үгэнүүд хадаа манай дэлхэй дээрэ эгээл сэнтэй, нангин юм. Хүн бүхэн өөрын хэлтэй, ёһо заншалтай. Бидэ хадаа буряад зон түрэл хэлээ, түрэн нютагаа хаанашые, ямаршые яһатанай дунда ябаа һаа, хээээдшые мартаха ёһогүйбди гэжэ ходоодо һанадагбди. Хэдышые найхан газар дээрэ амаржа байгаа һаа, хэдышые холын газарта хахад наһаяа үнэргөө һаа, Улхасаа баабай аршаантай, үргэн тала дайдатай, үргэр баян жаргалтай үргэн минии Улхасаа нютагни юунһээшые найханаар һанагдажа байха.

К.Ушинский гэжэ педагогикын багша тон зуб хэлэһэн байна: «Газар дэлхэй дээрэ олон найхан тоонто нютагууд бии, теэд гансал түрэл нютагнай зүрхэ сэдхэлдэмнай одон шэнги һанагдажа байдаг». Минии тоонто - Улхасаа нютаг. Гушан гурбан гулбай, гурбан ехэ Ярууна гэжэ түрэн суурһаан хүхэ номин Яруунын эльгэн дээрэ оршодог найхан нютаг юм. Байгааларшые, ан амитадааршые, жэргэмэл шубуудааршые баян даа.

Манай Улхасаа баабайн аршаан хабарай найхан сагта хүржэ ерээ һаатнай, һалбаран ногоорон байха. Залуухан басагдал, энэбхилэн маанадаа угтадаг. Наһатай болоһон янзатай, тонгойһон хуһад шэбэнэлдэн байха. Энэ үедэ байгаали һэрижэ,

зарим амитад эшэһнээ гарана. Дулаан оронһоо шубууд бага багаар ниидэн ерэдэг. Дууша булжамуур шубууд тала дайдаар жэргэнэ. Зунай халуун наранда Улхасаа баабай ногоон хадаг барижа, бидэнээ угтаһандал үзэгдэдэг. Теэд Улхасаа баабайн талада гарахадатнай, элдэб үнгын ургамал шамай энэбхилэн угтадаг. Олон янзын сэсэгүүд дээрэ эрбээхэйнууд эрбэлзэн ниидэдэг. Найхан талаа удаан хүлээһэндэл, бэе бээе һанаһандал, таршаа иишэ тишээ ниидэнэ. Нютагнай ногоон набшаһата модонуудаар тала дайдаяа бүрхөөжэ, айхабтар гоёор харагдадаг.

Харин намарай сагта манай найхан Улхасаа баабай харабалтнай, өөрыгөө бүришые жаргалтайб гэжэ һанахаар шуу.

Шара, улаан үнгэтэй набшаһад һаршаганаһаар унажа, урдаһан алтан зөөлэн дэбисхэр дэлгээһэндэл хэбтэнэ. Уһанай шубууд зэлэ татан, уужамхан тала дээгүүр, найхан гол нуурнууд дээгүүр ганганалдан, дулаан орон руу ниидэнэ. Намарай саг болоходо, Улхасаамни баян дайда талаа дэлгээн угтажа байһандал, шара набшаар алтан мэтэ алтарна.

Үбэлдөө янгинама хүйтэндэ үнөөхил манай найхан хуһаднай саһан хүнжэлөөр хушагдаад байха. Энэ үедэ залуухан гү, али наһатай болонхой модод гэжэ ойлгохоор бэшэ байдаг. Хуһан бүхэн найхан даа!

Энэ найхан Улхасаа нютаг тухайм элдэб найхан дуунуудшые, шүлэгүүдшые зохёогдонхой, элдэб янзын үнгөөр зурагуудшые зурагданхай. Хаанашые, хээээшые ябаа һаа, нютагаа ходоодо дурдан ябахад, Улхасаа нютагни зүрхэ сэдхэлдэм одон шэнги һанагдаха.

Соёлма ЦЫБИКОВА,
Нарһатын 1-дэхи дунда нургуулийн 8-дахи ангиин нурагша.